

MLADIKA

oktober 2006
cena 3,00 €

1956 • 50 LET • 2006

Štev. 8

Po osemdesetih
letih od smrti
Srečka Kosovela

Sprava ali
lepotna gesta?

Biografija
Boris Pahor v podobah

Intervju z Alice Zen

FOTOKRONIKA

DRAGA 2006

Relativen mir ali nove skrbi?	1
Sprava ali lepotna gesta?	2
Milan Gregorič: Mirkova prva velika odločitev v življenju	4
Pod črto: Slovenec, slovenski	7
M. Žitnik: Čarodejke (LII.)	8
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	11
Vida Bajt: UAU! To je zgodovina!	12
Intervju: Pisatelj Boris Pahor v podobah	14
Vladimir Kos: A manjkajo verzi, zvezde	15
Lučka Zorko: Prebivalci notranjega sveta	16
Mira Cencič: Po osemdesetih letih od smrti Srečka Kosovela	19
Draga 2006	24
Mitja Petaros: Slovenija bo tokrat edina	26
Janez Bizjak: Nadzorovane sanje, ukradena sproščenost	21
Antena	33
Ocene:	
Knjige: Franc Berce: Takrat so ravno cvetele marelice (A. R.); Josip Abram Trentar: Planinski cvet (C. Velkovrh); Saša Martelanc: Kam potujejo večeri (M. Cenda); Janko Zerzer: Dobri pastirji (A. R.)	38

Na platnicah:

Pisma uredništvu; Listnica uprave; Za
smeh in dobro voljo

Priloga: RAST 6 - 2006

Uredništvo in uprava:

34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

urednistvo@mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.z.

Reg. na sodišču v Trstu št.193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane 3,00 €. Celoletna naročnina za Italijo 24,00 €; nakazati na poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst. Letna naročnina za Slovenijo in druge države 25,00 € (ali enakovreden znesek v tuji valuti), po letalski pošti 30,00 €.

Tisk: Graphart srl - Trst

IZHAJA DESETKRAT V LETU LETO L.

pisma

ODMEV NA DRAGO 2006

Na Študijskih dnevih Draga 2006 me je vsebina sobotne okrogle mize "Slovenci v vrtincu naglih družbenih sprememb", ki so jo oblikovali pretežno psihologi, dokaj razočarala in tudi prizadela, zato sem spravil na papir nekaj gradiva za razmišljanje.

Trditev, da v sistemu vrednot sodobnih Slovencev ni sprememb, je v nasprotju z realnostjo, logiko in družbenimi zakonitostmi:

Prvi pretres (1941) je zamajal 1., 5. in 8. božjo zapoved, 2. in 3. zapoved pa sta padli sami po sebi.

Namesto Boga smo častili "Tita in Partijo".

Ubijanje je postalo herojstvo.

Z lažjo so komunisti prišli na oblast in laž je bila sredstvo oblasti.

Domovinska vzgoja pa je bila: "bratstvo in jedinstvo jugoslovanskih narodov" ter proletarski internacionalizem.

Drugi pretres (1991) je zamajal še 6., 7., 9. in 10. božjo zapoved.

Prekinil je češčenje Tita in partije ter nam ponudil "zlato tele".

Omilil je vse zapovedi: dovoljeno je postalo vse, kar ni z zakoni prepovedano.

Za človekovo popolno srečo pa so ponudili seksualne dobrote vseh vrst.

Domovinska vzgoja se je usmerila k multikulturalnosti in boju proti ksenofobiji.

Ali ne velja več, da je vzgoja taka, kot je družba, in da so generacije take, kot je vzgoja?

Ali načrtna (šolska) in nenačrtna (TV, revije...) vzgoja nima nobenega vpliva na sistem individualnih in splošnih družbenih vrednot?

(dalje na 3. strani platnice) ➡

SLIKA NA PLATNICI: Pred spomenikom branilcem slovenske zemlje na kraškem robu v občini Miren - Kostanjevica je bilo 15. septembra drugo praznovanje Dneva vrnitve Primorske k matični domovini. Na prireditvi so sodelovali tudi zamejski umetniki, govoril pa je predsednik slovenske vlade Janez Janša (foto KROMA, fotokompozicija M. Susič).

UREDNIŠKI ODBOR: Jadranka Cergol, Liljana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silviya Callin, Peter Černic, Marija Češcut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Sara Magliacane, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemac, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Andrej Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Relativen mir ali nove skrbi?

Novo šolsko leto je že v polnem teku, začelo pa se je v znamenju nekaterih pozitivnih novosti za slovensko šolo v Italiji. V prvi vrsti gre tu poudariti naraščanje števila vpisov, ki je izrazilo zlasti na Goriškem, pa tudi na Tržaškem se je krivulja začela rahlo dvigati navzgor. Določeno nazadovanje gre beležiti le v dvojezični šoli v Benečiji, vendar iz besed tamkajšnjih šolskih delavcev stanje ni zaskrbljujoče. Seveda je treba tu imeti v mislih zlasti vpise v otroške vrtce, predvsem pa v osnovne šole, saj je to merilo, koliko je naša šola zares zanimiva za javnost in, nenazadnje, kolikšna je stopnja narodne zavesti, dejavnik, ki se dandanes morda postavlja na stranski tir, vendar je resnici na ljubo za nas odločilnega pomena. Odločilen dejavnik te zavesti je jezik in veseli nas, da je ravno v zadnjih mesecih prišlo do več razprav o pomenu slovenskega jezika, o metodah učenja in poučevanja slovenščine ne samo kot učnega, ampak tudi kot tujega jezika spričo dejstva, da slovenske šole v Italiji obiskuje tudi veliko število neslovenskih otrok (ne nujno italijanskih staršev), pa tudi sami "čistokrvni" Slovenci imamo večkrat težave s svojo slovenščino. Upati je, da ta pozitivna napetost s časom ne bo upadla, ampak da bo še naprej živa in da bo pripeljala do pozitivnih rezultatov.

Marsikaj bo odvisno tudi od zunanjih dejavnikov. Ob začetku novega šolskega leta smo bili prepričani, da bo slednje v bistvu precej mirno, saj je z zmago leve sredine na zadnjih parlamentarnih volitvah v Italiji prišla "nova metla" tudi na ministrstvo za javno šolstvo. Izvajanje šolske reforme, ki jo je hotela izpeljati prejšnja vlada, so zastavili in stvari so se v marsičem vrnile na stare tirnice, ki so v veljavi že nekaj let, tako da so bili šolniki v začetku septembra nekoliko bolj sproščeni kot v prejšnjih letih. Ta relativni mir pa je konec istega meseca precej prizadel osnutek italijanskega finančnega zakona, ki je predvideval precejšnje klestenje ravno na področju šolstva, ki se je kazalo predvsem v korenitem znižanju učnega in upravnega osebja. Osnutek je bil zaradi nasprotovanja v sami vladni koaliciji sicer takoj umaknjen, vendar upamo si trditi, da je grenak priokus ostal. V trenutku, ko to pišemo, ne vemo še, kakšen bo finančni zakon in v čem bo vplival na organizirano življenje naše skupnosti s posebnim ozirom na šolstvo. Nelahek položaj, v katerem se nahaja vladna koalicija predvsem zaradi slabega stanja javnih financ, ne napoveduje nič dobrega.

Vse to kaže, kako je slovenska šola v Italiji kot del italijanskega šolskega sistema odvisna od odločitev, ki se sprejemajo v drugih forumih. Resnici na ljubo je še preveč odvisna, tudi na tistih področjih, kjer bi moralo biti popolnoma normalno, da o določenih specifičnih vprašanjih odloča sama. Urad za slovenske šole pri Deželnem šolskem uradu Furlanije-Juljske krajine, ki je nastal na podlagi zaščitnega zakona (gre za enega zelo redkih členov zakona, ki so ga udeležili), nima prave avtonomije v tem smislu, zato je zaščitni zakon, ki se dejansko še ni začel niti izvajati, po našem mnenju že potreben nadgradnje. V tem smislu bi zelo prav prišla dejavna prisotnost Slovenca v italijanskem parlamentu: vendar je, kot vemo, edini slovenski izvoljeni predstavnik opravil drugačno izbiro in mesto v senatu zamenjal za mesto v ministrstvu za zunanjo trgovino. Kdo bo sledil naši specifični problematiki in nanjo opozarjal v rimskem parlamentu?

Sprava ali lepotna gesta?

Zadnje čase beležimo pravo poplavo mnenj in stališč v zvezi s spravo, ki naj bi dvignila raven sicer formalno dobrih, a vendarle hladnih odnosov med Slovenijo in Italijo. Nekaterim se zdi nujno vplesti v to dejanje dobre volje med Rimom in Ljubljano še Hrvaško, kar naj bi bil uvod v boljše severnojadransko sodelovanje na področju infrastrukture (5. koridor, integracija pristanišč, avtocesta Trst-Reka, plinski terminali itd.) in evropske politike (evroregija). Čeprav maskirani z načelnostjo, so mnogi glasovi torej zainteresirani in bi jih v imenu iste načelnosti smeli zavrniti, če ima spravno dejanje predvsem moralni pomen. Vendar pa je tudi res, da je od omenjenega sodelovanja odvisen razvoj vsega obmejnega prostora in torej tudi nas samih. Glede na materialne koristi so ti glasovi torej tudi utemeljeni in na mestu.

Načelno nihče ne more in ne sme zavračati sprave, ker bi bilo tako početje samo po sebi odvratno dejanje in bi pomenilo nadaljevanje tiste sovražne države, ki je bila počelo vsega zla preteklega stoletja. Nikakor ne bomo trdili, da je resnica relativna, a je vendarle res, da vsak brani svoj prav in ima pravico, da to stori, vendar samo do meje, ki jo pravila dialoga dovolijo. Drugače tudi nima pogovor nobenega smisla. Težko je biti žrtev in rabsodnik obenem, ker je nemogoče zavzeti zadostno distanco do svojih in nasprotnikovih argumentov. Zato bo po vsaki razpravi, naj si bo med zgodovinarji ali politiki, med kronisti, komentatorji ali navadnimi ljudmi, ostalo nekaj nedorečenega in nejasnega, kar bo dajalo duška nadaljnjim polemikam. Verjetno je res, da je nemogoče zadovoljiti vse. Poleg tega je srečanje z italijansko dialektiko za Slovence skoraj redno porazno: latinski sogovornik bo na vsak naš še tako jasen argument odgovoril: "Ja, ja... ampak...". Tistemu "ampak" bo sledila cela razprava in navedba novih dejstev, ki z očitanim dostikrat nimajo nobenega opravka, a vendar očitek na en ali drug način, pa čeprav samo z besedami, zavrača in morebitno

krivdo zanika. Stvari ne bomo prišli do dna, razen če nismo pripravljeni na kompromise, kar pomeni, da smo pripravljeni marsikaj spregledati ali zamolčati... Pa smo res pripravljeni na to? Seveda ne gre za to, da s knjigovodsko natančnostjo beležimo, kaj je kdo zagrešil in kaj utrpel, saj je seznam očitkov za ene in druge neskončno dolg in sporen, pa vendar ni mogoče mimo nekaterih dejstev, na primer, da je Italija dvakrat napadla slovensko ozemlje in si dvakrat privoščila njegove velike porcije (z Ljubljansko pokrajino vred), da sta z manjšino slabo ravnali tako liberalna kot demokratična Italija, da ne govorimo o nasilju fašizma, ki je vodil sistematično raznarodovalno in zatiralno kampanjo na celotnem manjšinskem področju, da v praksi še danes zanika obstoj Slovencev v Videmski pokrajini (slavistični simpozij je še pred nekaj tedni moral potrditi slovenski izvor narečij v Benečiji, Reziji in Kanalski dolini), kjer sta v 130 letih bili opravljeni pravo etnično čiščenje (tam je nekoč živelo skoraj 40 tisoč ljudi, zdaj niti 10 tisoč) in dejanska kulturna evtanazija (prvo slovensko javno šolo smo dobili šele leta 2001), in končno, da je zaščitni zakon še vedno mrtva črka. Za vse to se noben italijanski predstavnik ali institucija nista nikoli oprostila. Ne slovenskemu narodu ne njegovim predstavnikom. Tudi manjšini ne. To so dejstva.

Po drugi strani pa je tudi res, da je bilo po drugi svetovni vojni zaradi odpora in ideoloških obračunavanja krvavo prizadetega veliko italijanskega prebivalstva, da je veliko tudi nedolžnih ljudi končalo v fojbah, da še danes ni znano, kje so žrtve pokopane, da so se mnogi veselili eksodusa Italijanov iz Istre, da je italijanska manjšina bila v Jugoslaviji sicer nadpovprečno zaščiteni (nekateri godrnjajo tudi zaradi tega), a je bila v svojem razvoju bistveno okrnjena zaradi komunističnega režima (nič nas ne tolaži ugotovitev, da je v Federativni isto veljalo tudi za druge), da se mnogi naježijo, čim slišijo govoriti o vračanju nepremičnin ezulom, itd.

Spomenik bazoviških junakov.

Spomenik na pokopališču pri Sv. Ani (levo); novogoriški župan Brulc, govornik na letošnji proslavi na Bazovici (desno).

Če bo prišlo do pravnega dejanja, in tega si iskreno želimo, se bodo predstavniki obeh držav dogovorili, katerih argumentov in dogodkov se bosta predsednika dotaknila v svojih slovesnih nagovorih. Upajmo, da manjšina ne bo imela vzrokov za nove pritožbe: pravno dejanje med Italijo in Slovenijo ne razbremenjuje italijanske odgovornosti do manjšine: preganjali so nas kot italijanske državljane in nam niso priznali ustavnih pravic - Italija krši svoj zakon, ko ne uresničuje naše zaščite. Naši predstavniki pa bodo morali poskrbeti, da ne pride do poskusov izigravanja: sprava pomeni v prvi vrsti priznanje lastnih napak in krivd. Zato nikakor ni mogoče pristati na to, da kot prizorišče srečanja dveh (ali treh) predsednikov izberejo tržaško Rižarno. Ta ponazarja esesovske zločine za časa nemške okupacije, v času torej, ko Italije sploh ni bilo. Slovesnost v Rižarni bi se sprevrgla v obsodbo nacizma in njegovega antisemitizma, zločini italijanske vojske v okupirani Ju-

goslaviji in na manjšinskem področju pa bi ostali v senci. Ponovilo bi se absurdno ravnanje, do katerega je prišlo po drugi svetovni vojni zaradi popuščanja zaveznikov, ki so se zbal napredujočega komunizma: takrat ni bil niti eden od več sto italijanskih častnikov, ki so bili obtoženi vojnih zločinov v Jugoslaviji, primoran zagovarjati se pred sodiščem. Pomisleke imamo tudi glede vpletanja Hrvaške v spravo med Italijo in Slovenijo. Slovenija in Hrvaška nimata odprtih računov iz preteklosti, da bi morali segati po takih gestah. Trojno seganje v roko bi vse skupaj še bolj razvodenelo. Ne pričakujemo, da se bosta italijanski in slovenski predsednik srečala in si podala roko na gmajni pred spomenikom bazoviškim žrtvam, toda Gonars ali Gramozna jama sta gotovo primerni mesti, še bolj pa morda dvorana slovenskega parlamenta, kjer bi slovesnost dobila globlji pomen. Kakor ga je dobila Brandtova pravna gesta v poljskem parlamentu.

Goriški Muzej Kromberk - Nova Gorica

vljudno vabi k ogledu razstave fotografij
vseh 45 cerkva v Brdih (36 v Goriških Brdih in 9 v Brdih tik za državno mejo).

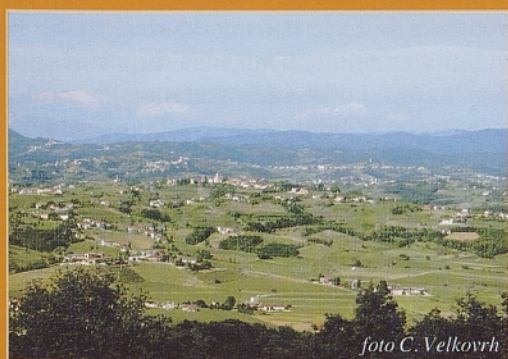

foto C. Velkovrh

Razstavo brez meja pod naslovom

CERKVENA ARHITEKTURA V BRDIH

je pripravil Ciril Velkovrh iz Ljubljane

Razstava je odprta od četrтка, 5. oktobra 2006,
na Gradu Dobrovo v Goriških Brdih

Razstavo so omogočili: Goriški muzej, Občina Dobrovo, Vinska klet Goriška Brda, z.o.o. in drugi.

Milan Gregorič

Mirkova prva velika odločitev v življenju

Priporočeno na literarnem natečaju Mladike za leto 2005

Mirko na poti v Malo semenišče v Gorico

Vlak je začel zavirati in počasi pristajati na peronu v Trziču. Sredi kratkotrajnega potniškega vrveža je zamolklo odmeval glas prodajalcev časopisov, ki so neutrudno ponujali v okenca vagona svoj "Unità – Lavoratore ...", to je dva delavska časopisa, ki sta v tistih dneh preplavaljala ulice, postaje in kioske Trsta, Trziča in drugih industrijskih mest. V Italiji je vrelo. Pisalo se je namreč leto 1945, ko je bil v zraku silovit spopad za oblast. Zmagovita delavska država se je z oddaljenega vzhoda premaknila do samih mejah Italije. Veliki delavski sen se je ponujal na doseg roke. Po ulicah italijanskih mest so se zgrinjale množice razdraženega delavstva, ki so terjale oblast. Ozračje je bilo še dodatno naelektreno z velikimi upi in pričakovanji, ki jih je prinesel konec vojne. Energija je vrela od vsepovsod. Po drugi strani pa so anglo-ameriške vojaške oblasti pohitele z utrjevanjem nove oblasti, ki je zgodaj začela kazati zobe delavcem. Prišlo je do uličnih spopadov, barikad. Padale so prve povojne žrtve pod streli policije. V zraku je lebdele slutnja velikega notranjega obračuna.

Mirko in mati sta sedela v vagonu ob okencu in nemo zrla v dogajanja na peronu, zatopljena vsak v svoje misli in občutke. Mirko je že od Trsta sem držal v rokah v papir zaviti panin oz. kruhek, obložen z mortadelo. Kupila mu ga je mati na tržaški postaji, da bi ga malo razvedrila. Bil je namreč vso pot tesnobno molčeč. Že ko sta zapuščala domačo korto, da vstopita na avtobus za Trst, ga nikakor ni mogla priklicati za seboj. Kar naprej se je oziral in z vlažnimi očmi objemal dvorišče, živali na njem, veliko, lepo kavado, lipo na spodnjem delu dvorišča in velik kamnit zid, ki je obdajal njihov dom. Bil je še otrok, star enajst let.

Teško slovo od otroštva in doma

Končal je dve leti italijanske osnovne šole, ki je na veliko veselje otrok in staršev prenehala delovati z razpadom fašistične Italije 1943. leta. Sledila so

čudovita otroška leta, vsa v znamenju izobilja prostega časa. Otroci so jih prebili v igrah, tudi takih nevarnih z orožjem, ki so terjale krvavi davek.

Ko se je na primer Mirko nekega vročega poletnega dne igral s prijateljem na domačem igrišču, sta po nesreči staknila v kotu pod zidom neeksplozivno defektno granato minometalca. Med metanjem kamnov v smeri obtolčene konzervne skatle je Mirko pograbil in vrgel tudi od sonca razbeljeno granato. Strahovit pok je nenadoma preklal julijsko popoldansko tišino. Prijatelj se je prijel za trebuh in se zgrudil na tleh. Mirko pa je bil v trenutku krvav po celem telesu. Z edinim avtobusom, ki ga je premogel vaški mesar, sta končala v bolnišnici v Kopru. Prijatelj je umrl po poti, Mirko pa se je izvlekel z lažjimi ranami, ki so se zacelile v kakem tednu. Dogodek mu je težko legel na dušo predvsem zaradi prijateljeve matere, ki ga po tej tragični nesreči dolgo ni pogledala. Tesnobo mu je nekoliko olajšal prijateljev oče, ki ga je še naprej prijazno pozdravljaj. Nekoč mu je celo položil roko na rame, rekoč, naj nikar ne bo žalosten, saj ni kriv za to, kar se je zgodilo.

Seveda so bila ta leta prepolna tudi drugih, čudovitih stvari. Mirko se je zelo rad zgubljal v dolino pod vasjo in tam stikal za jeguljami v tolmunih reke in v bližnjih mlinščicah. Najraje jih je lovil ob deževnih dnevih, ko se zapodijo iz svojih skrivališč na lov za hrano. Trenutki, ko so požrešne živali cukale glisto s trnka in se je potresla kanela, so mu ostali nepozabni v spominu. Tudi materin zadovoljiv nasmeš na obrazu, ko je prikorakal s svojimi trofejami na hišna vrata, je bil zanj nepozabno darilo. V večernih urah so s prijatelji preigrali vse dneve na "mani in alto" (roke v zrak). Razdelili so se v dva tabora, se razšli na dve nasprotni strani vasi ter se v mraku poskrili po zidovih z bršljanom, po strehah nizkih lop, v krošnjah gostih dreves in podobno, ter od tam prežali, kdo bo prej zagledal koga iz nasprotnega tabora, in ga z glasnim klicem "mani in alto" onesposobil in vrgel iz stroja. Da bi se lahko našli in postrelili, se je bilo namreč treba tudi hitro in z zvi-

jačo premikati, da si se sovražniku znašel za hrbtom. Mirko je bil med trdovratnimi nasprotniki. Igrati se je predajal z vsem svojim otroškim bitjem. Sposoben je bil v velikem loku oblegati nasprotnikov tabor, tudi prek desetine dvorišč in globokega potočka, ki deli vas na dvoje. Tako se jim je pogosto znašel za hrbtom in pod njegovimi streli so padali eden za drugim. Njemu so tudi pogosto zaupali vlogo, da z nasprotnim vodjem sestavi obe moštvi. Imel je tudi razvit čut za pravičnost ter je vedno skrbel, da sta bili moštvi kolikor toliko uravnoteženi. Ni mu šlo za zmago za vsako ceno, ampak bolj za uravnotežen in zanimiv boj. Tudi ni nikoli začel kakih preprirov, ampak se je trudil, da jih umirja.

Iz vseh teh iger, zгод in nezgod je rasla nerazdružna tovarišija, za katero se je Mirko ob odhodu v semenišče nenadoma čutil oropanega. Starši so namreč sklenili, da bo odšel v šolo, in to v Malo semenišče v Gorico. Že šinjorina Liza v italijanski osnovni šoli je mater nekajkrat opozorila, da je otrok bister in da naj ga po možnosti pošljejo naprej v šole. Temu se je pridružil domači župnik, ki je tudi nagovarjal starše, naj pošljejo otroka v semenišče. In tako se je Mirko z materjo odpravil na svojo veliko in dolgo pot v svet. Dotlej namreč s starši ni šel dlje kot do Kopra in Trsta, razen nekoč med vojno, ko se je mati z njim in s starejšim bratom odpravila na obisk k očetu, z vlakom preko Kozine v Višnjan. Tja so ga Nemci ob eni svojih velikih čistk odpeljali na kopanje boksitove rude. Pomanjkljivo šolsko podlago je zakrpal nekoliko domači župnik, ki je učil otroke v zakristiji tudi branja in pisanja, nekoliko pa partizanski učitelj, ki je takoj po vojni organiziral v opuščeni vaški gostilni dopolnilno popoldansko šolo.

Mati je čutila Mirkovo tesnobo, saj je bil še otrok in če je česa potreboval ob sebi, so bili to starši. Vendar odločitev je padla in stvari je bilo treba sprejeti take, kot so bile. Med potjo mu je skušala ustvariti vtis, kot da ne gre za hudo stvar. Tolažila ga je s počitnicami, z obljubo o obiskih, pa še s tem, da sta se odpravljala v semenišče tudi dva njegova sovaščana in da je bil v njem že tretje leto tudi bratranec Dušan. Vendar vse to ni dosti pomagalo. Zagatni otrokov molk in nedotaknjeni panin na kolenih sta bila preveč zgovorna. Mati se je na poti ubadala še s svojimi posebnimi skrbmi. Izhajala je namreč iz družine, ki ni bila pretirano verna, zato se njeno sorodstvo, zlati teta učiteljica iz Trsta, ni strinjalo s tem, da je otroka dala v semenišče. Je pač prevladal premočan vpliv župnika in moža, ki mu je evangelij dajal veliko oporo v življenju. Tolažila se je z mislijo, da lahko otrok še vedno izstopi, če bi mu duhovniški poklic ne odgovarjal. Tako je to odločitev tudi

prikazala Mirku, ki pa jo je sprejel sicer vdano, vendar nebogljen in z velikim notranjim odporom.

Tako zatopljen vsak v svoj svet misli sta počasi priromala v Gorico. V veliki palači na griču nad Travnikom ju je sprejel ravnatelj. Po krajšem tolažilnem nagovoru je napotil mater z otrokom v veliko skupno spalnico, ki je vrela od vrveža otrok in staršev, ki so razporejali stvari po omarah, posedali po posteljah, odvijali iz prtov in papirjev prinesene dobrote, dajali nasvete in podobno. Prostor je bil zasičen z otroško tesnobo, zlasti tistih iz oddaljenih krajev. Ura slovesa se je kmalu približala. Na vratih ob vhodu v semenišče je mati še enkrat stisnila sina, ki pa se ji je kmalu strgal in zbežal v mračno stavbo z očmi, polnimi solz. Mlad dežurni duhovnik je za otrpelo materjo počasi zaprl veliki semeniški porton.

Mirkova semeniška leta

Na leta, prebita v semenišču, Mirko ni ohranil posebno živega spomina, kot da je neka tančica prekrila to obdobje njegovega življenja. V zavodu je veljal vojaški red. Natančno določeno jutranje vstajanje, osebna nega, odhodi v semeniško kapelo na jutranjo, popoldansko in večerno molitev, trije obroki hrane ob natanko isti uri, predpisani sprehodi po prostranih dvoriščih, lahko tudi v obliki iger, med katerimi je bil Mirku nogomet najljubši. Saj so že doma s prijatelji neprestano stikali za prvimi poveljnimi žogami ter improvizirali nogometne tekme na domačem dvorišču, v veliki avtobusni garaži, za 'Dopolavorom' in drugje. Doma ga je za seboj vlekel v nogomet tudi starejši brat, ki je bil pravi virtuozi nogometne igre. Podravnatelj v semenišču je to njegovo nogometno nadarjenost kmalu opazil in ga je vse bolj pozorno vključeval v tekme med razredi, tudi z že bolj odraslimi gojenci. Pridruževal se mu je tudi Tine, sovaščan in prijatelj, s katerim sta se vse bolj navezovala. Nekajkrat ju je podravnatelj na skrivaj odpeljal na nedeljske popoldanske tekme domačega mestnega moštva Pro Gorizia, na kar sta bila silno ponosna. V spominu so mu ostali tudi dolgi popoldanski sprehodi v mestno okolico, in sicer na drugo stran Soče, proti Pevmi, Oslavju, Števerjanu, na Kalvarijo, v Podgoro in drugam. Gornja stran Gorice s Solkanom, Šempetrom, Vrtojbo in Mirnom je bila namreč kmalu odrezana z mejo, ki je potekala skozi mesto po železniški progi tik pod gričem, na katerem je kraljevalo Sedejevo Malo semenišče. Po mestu so hodili v vrsti, pod nadzorom prefekta, zunaj pa so se razbili v gruče in se prepuščali otroški igrivosti. Najlepši so mu bili obiski okoliških vasi, ki so ga s svojimi kmečkimi hišami, portoni, korbami, hlevi, lopami in vonjem po senu in gnoju spo-

minjali na domači kraj. Potepanja je bil vaje že od doma in mu večurna hoja ni delala nobenih težav.

Molitvam v semeniški kapeli se je predajal samodejno in brez lastne volje in razmišljanja ter jih jemal bolj kot šolsko dolžnost. Večinoma jih je poznal že od doma kot ministrant, le da so se domačim pridružile še številne druge molitve in pesmi v latinščini in italijanščini. V semenišču sta bili namreč dve skupini gojencev, in sicer številna slovenska in manjša italijanska skupina. Šolo, molitve in druga opravila sta skupini imeli praviloma posebej. Včasih, ob raznih svečanostih, pa sta se znašli v kapeli skupaj in takrat so pogosto zadonele skupne latinske in tudi italijanske pesmi, ne pa tudi slovenske. Najbolj živa mu je ostala tista, ki so jo peli v parku pred semeniščem, pred lurško Materjo božjo, ki je domovala v veliki bližnji kraški vdolbini, in sicer:

*Sono stati, i miei peccati,
Gesù mio, perdon, pietà...*

Ocene v šoli je imel dobre. Sicer pa profesorji, pretežno duhovniki, niso bili pretirano strogi. Obiski domačih so bili omejeni na velike praznike, to je Božič in Veliko noč, z izjemo izrednih okoliščin, ko je kak gojenec huje zbolel, povzročal disciplinske probleme in podobno. Na obiske je prihajala v glavnem mati, nekajkrat tudi oče in starejši brat. Gojenci so bili obiskov veseli, vendar so se pogosto žalostno končali. Prava sprostitvev so bile nekajmesečne počitnice, ko je Mirka kmalu spet posrkal vase domači kraj. Še vedno se je vključeval v razne igre, zlasti nogomet, predvsem pa je rad stikal za jeguljami. Ob prihodu na počitnice je kasiral tudi kakega "farčka", kar ga je zbolelo, vendar tudi brez odpora. Eno-stavno je sprejel stvari take, kot so bile, ne da bi razmišljal o svoji prihodnosti. Bil je tudi premlad, da bi se ukvarjal s takimi težkimi mislimi, dokler nista dva pomembnejša dogodka povsem razburkala njegov ustaljen življenjski red.

Prej v cerkev kot materi v objem

Prvi se je primeril v tretjem razredu nižje gimnazije, ko ga je ob Veliki noči obiskala mati. Ko je zvedel za obisk, je odhitel iz prvega nadstropja na stopnišče, ki je segalo od vhodnih vrat naravnost gor proti semeniški kapeli. Sredi stopnišča je zagledal mater ob vhodu, vendar ji ni stekel takoj v objem, ampak se je na veliko materino začudenje obrnil v nasprotno smer in stopil v kapelo, da se zahvali Bogu za obisk. Po nekajminutni molitvi se je spustil po stopnicah navzdol k materi, ki ni mogla skriti svoje zaprepačenosti spričo sinove geste. Ni mu je sicer očitala, vendar je na to njuno srečanje legla senca, ki sta jo oba čutila.

Naslednje dni se je Mirko v mislih pogosto povračal na ta dogodek in se zamislil nad svojim ravnanjem. Čutil je, da s tem nekaj ni v redu. Ni mogel razumeti, kako da je ob obisku dal prednost molitvi in ne materi. Opažal je, da ga ponavljajoče se molitve, pridige, pospremljene s skrivnostnimi cerkvenimi obredi vse bolj uspavajo v nek svet, ki ni bil njegov, vendar ga je začel nezavedno sprejemati. Čutil je, da se nekaj spreminja v njem, kot da to ni več on. Začel se je spraševati, kam pravzaprav plove. Ali je res duhovniški poklic tisto, kar hoče. Ni si znal jasno odgovoriti na ta vprašanja, vendar je čutil, da se v njem nekaj bije. Te misli in ti občutki so se mu povračali tudi v kapeli ob molitvi in ga begali. Doživljal jih je tudi ob duhovnih vajah, ko so morali gojenci po par dni molčati v vseh semeniških prostorih, biti zamišljeni vase, veliko moliti in se v tišini sprehajati tudi po dvoriščih. Ravno na enem teh sprehodov ga je stisnilo v grlu in je začutil, da to ne bo zanj, da mu je bilo to vsiljeno. Iz upora in kljubovalnosti je sklenil, da ne bo več sodeloval pri duhovnih vajah. Na zunaj jim sicer ni mogel uiti, na znotraj pa se je prisilil v trmo. Hodil je sicer v tišini v polkrogu po dvorišču z drugimi gojenci, vendar je po tihem tolkel s čevljem kamen za kamen po sprehajalni poti, tako da je za njim nastajala prava gola in gladka steza. S tem se je uspel odvrniti od molitvene zbranosti in se vrniti v lastni svet. Dogodek se mu je živo zapičil v spomin in ga je spremljal ves nadaljnji čas, ki ga je preživel v semenišču. Ostal je njegova skrivnost in si ga ni upal razkriti nikomur. Čutil je, da se je ob tem v njem nekaj zgodilo, vendar ni se še dobro zavedal, kaj je to. S tem se je začel Mirkov tihi, nezavedni upor proti usodi, ki so mu jo namenili.

Mirkova prva ljubezen

Nov, pomemben sunek je njegovo življenje doživelo med počitnicami. Pasel je očetovo živino v dolini ob mlinščici, na travniku. Pašnik je mejil na sosedovega, ki je imel približno enako staro hčer, ki je tudi včasih prignala blágo na pašo. Ob teh priložnostih sta se zblížala. Je pa bilo pri njej čutiti rahel zadržek, saj ga je nekajkrat kar malo preplašeno spraševala, če je res, da študira za duhovnika. To ga je prisililo k razmišljanju. Ni ji sicer dal jasnega odgovora, vendar se je samoobrambno oprijel materinih zagotovil, da bo lahko izstopil iz semenišča, če ne bo hotel postati duhovnik. Iz teh pastirskih stikov je počasi zrasla simpatija in iz nje prvo močno čustveno doživetje. Začela sta se iskati ter se nekajkrat tudi držala za roko na paši. Ko sta odhajala na večerne kinopredstave za 'Dopolavorom' na trgu v va-

si, se skoraj ni moglo zgoditi, da ne bi sedela v bližini, da sta si tako v temi lahko kdaj ukradla kak stisk roke. Tudi če sta na začetku predstave sedela še tako narazen, sta se na en ali drugi način uspela približati, da sta si bila na doseg roke. Doživetje ga je prevzelo in ga je še vsega svežega odnesel s seboj v četrti letnik semenišča. Prve mesece je prispela v semenišče tudi kaka kartica z namerno nejasnim podpisom ter je moral zaradi tega nekajkrat iti na razgovor k spiritualu, duhovnemu vodji semenišča. Vendar svojega čustva ni izdal, tudi ko je bilo jasno, da s svojimi odgovori ni zadovoljil predstojnika. Dogodek je še bolj utrdil njegov notranji odpor do duhovniškega poklica ter je bilo le še vprašanje časa, kdaj bo to počilo tudi navzven. Sprejem odločitve namreč ni bil enostaven, saj se je šolal na cerkvene stroške ter bi izstop iz semenišča verjetno pomenil tudi konec šolanja. Poleg tega bi bil to hud udarec za starše, zlasti za očeta, ki je na tihem upal, da bo sin postal duhovnik. Tudi že nono je načrtoval, da bo družina dala enega duhovnika, vendar so najprej prva svetovna vojna in potem še fašizem pustili v nonotovi družini tako pustošenje, da so propadli vsi njegovi načrti, eden za drugim. Od štirih očetovih bratov so se trije raztepli po svetu, eden se je vrnil iz vojne zdravstveno in duhovno razrvan, Mirkov oče pa je prevzel in poskušal rešiti propadlo kmetijo. Tako sta Mirko in njegov bratranec Dušan končala v semenišču, da bi uresničila daljnji družinski sen. Čeprav se Mirko ni zavedal vseh teh okoliščin, je kljub temu čutil, da bi bila njegova odločitev za izstop iz semenišča silno težavna in mučna. Nikakor ni našel moči, da bi jo obelodanil.

Mirkova velika odločitev

Do nje je prišlo nekam samo po sebi. Ob koncu

četrtga letnika je goriški škof poklical na ločen razgovor vse gojence iz Mirkovega razreda ter jim v kratkem očetovskem pogovoru pojasnil, da Cerkev pač zanima, kako čutijo z duhovniškim poklicem. Dal jim je vedeti, da se zaenkrat šolajo na cerkvene stroške in da morajo v primeru odklonitve duhovniškega stanu zapustiti semenišče in iti svojo pot. Mirko je začutil, da je to odločilni trenutek in da ne sme samega sebe zatajiti. Zavedal se je teže posledic, vendar ni mogel iz svoje kože. Zbral je v sebi moč, zravnal hrbtenico in izustil svoj dolgo zatajevani in občuteni - Ne. Ni bilo lahko tudi spričo spoštovanja in strahu, ki ga je štirinajstletnemu fantiču zbuja visoki cerkveni dostojanstvenik, saj se je razgovor začel tako, da je Mirko pokleknil na eno koleno pred njega, mu poljubil prstan na roki in se usedel šele potem, ko je bil k temu pozvan. Vendar je odločal notranji glas in velika odločitev se je zgodila. Ostale stvari so potem stekle same po sebi. Ravnatelj semenišča je staršem sporočil rezultat razgovora s škofom in jim dal vedeti, da se njihov sin po končanem četrtem letniku ne more več vrniti v zavod. Za očeta je bil to hud udarec. Ni sicer nikoli ničesar očital, vendar je dolgo časa nosil prizadetost na sebi. Mati je ob tem sicer hlinila zaskrbljenost, vendar je razplet sprejela s slabo prikritim olajšanjem. S teto v Trstu sta namreč že dolgo pred tem razmišljali o tej možnosti in tudi o načinu, kako nadaljevati študij. Teta je bila vidna in priznana prosvetna delavka v tržaških levičarskih krogih ter je materi zagotavljala, da se bo dalo za majhen denar poiskati Mirku mesto v Dijaškem domu v Trstu. Čeprav je bilo to veliko breme za družino brez rednih dohodkov, je vendarle nakazovalo rešitev. Tako so se za Mirkom po končanem četrtem letniku za zmeraj zaprla semeniška vrata.

ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO • POD ČRTO •

Slovenec, slovenski...

Beremo v tržaškem dnevniku *Il Piccolo* (22. septembra) na strani, posvečeni Borisu Pahorju, da je "scrittore di lingua slovena" - pisatelj slovenskega jezika. Livio Semolič, predsednik SKGZ za Goriško, v *Primorskem dnevniku* piše o stranki Slovenske skupnosti kot o "etnični stranki".

Pozoren bralec se v teh primerih sprašuje, ali deluje zavest ali podzavest. Koga je strah slovenskega imena, slovenske identitete? Navsezadnje je Boris Pahor slovenski pisatelj - slovenskega jezika, slovenskega čutenja, slovenske narodnosti - skratka Slovenec in stranka Slovenske skupnosti je slovenska stranka.

Da nas drugi s težavo poimenujejo s pravim imenom in izbirajo evfemizne za naše poimeno- vanje morda še lahko razumemo, čeprav ni razumljivo, a da se sami utapljam v megli besed, ni razumljivo. Ali pa je? Saj še nismo brali o etnični komponenti Levih demokratov, ampak vedno dosledno le o Slovenski komponenti LD. Mar ne?

M. Žitnik

Čarodejke (LII.)

ČUDEŽI OKOLI RAVEN

Jana Komenski je bila tukaj pred desetletji na prvem službenem mestu.

“Pripeljala sem se v natrpanem avtobusu, sama, s kovčkom iz kartona, a mlada in namažana z vsemi pedagoškimi žavbami. Ko sem odšla na primorsko delovno mesto, sem točila solze. Poslavljalna sem se od prijateljev, s katerimi je bilo delo v treh šolskih izmenah nekaj normalnega. In tudi hoja po zametih, visokih do dva metra, se nam ni zdela nič posebnega, pokuk pa je bil v vseh ledenih dneh reden in strogo voden!”

“Se sliši kot homerska pustolovščina!”

“Imenitno je to, da sem bila zgledno točna v vseh treh izmenah, kar se verjetno dogaja mnogim mojim tedanjim kolegom še vedno.”

“Nisem vedela, da so še vedno kje take razmere!”

“Jaz pa sem; draga Gizela, vsa srečna, da sem imela nekoč v šolskih razredih toliko dijakov, ki so ljubili omiko!”

“Tukaj, v teh divjih gozdovih?”

Sem tiho, čeprav bi morala Gizelo zgroženo opomniti, naj ne sodi okolja po svojih trapastih pravilih!

Ko izstopimo iz Gizelinega Landroverja na ravnem trgu, začnem čisto enostavno pripovedovati o Prežihovem življenju tod naokrog. Trudim se biti pravičljivo očarljiva, kot je bil nekoč Prežihov Voranc, ker se bojim, da bo Gizela spet prišla na dan s svojo nabreklo kritičnostjo in bo visokostno rekla: Sem videla neko rumeno reko. To namreč Meža v dolinskem predelu tudi je, takih rumenih rek in rečic je v industrializiranih predelih Evrope nebroj!

“Ko sem sprejela delovno mesto v tisti stari šoli Prežihovega Voranca, nisem vedela, da me čakajo ostre zime, dolga pešhoja do šole, zelo pogoste seje, pa še veliko drugega. Moje “novo življenje” je namreč zahtevalo poseben urnik: ob petih vstajanje, nato več kot polurno pešačenje skozi gozd v vsakem vremenu, skrb-

na priprava za vsako učno uro, ker so nas pogostokrat obiskali zunanji inšpektorji z avstroogrskimi nazori o odnosu učitelj-učenec, a hrano sem imela dobro in zastoj v šolski kuhinji. Pa tudi domov je bilo lepo pešačiti, v hladni sapici, ob neštetihi dišavah mešanega gozda v oddaljevanju otroških glasov, ki so utihnili, čim so me opazili. Takrat sem lahko še predavala o starih pisavah, o filologiji, risala sem glagolske črke na tablo v veselje dijakov in navajala stotine izjem v spregatvi! Včasih so bili name jezni, ker sem hitela s snovjo, a sem vztrajala in dodajala primere iz toponomastike tokraj in onkraj Karavank. To je bilo nekemu, ki je upravljal šolo, silno všeč, tako da sem bila deležna vseplošnega odobravanja. Seveda sem ves prosti čas presedela ob popravljanju šolskih in domačih zvezkov.”

Sedimo v restavraciji in Jana nama pripoveduje, kako so njeni učenci pisali zanimive novele namesto prostih spisov, včasih pa je ugotovila, da prihajajo ob vseh zasneženih poteh dve uri daleč od doma in se po poti učijo Prežihove črtice na pamet. Gizela hoče biti učena:

“In sodobna literatura?”

“Na tisti stopnji?”

“Živeti je treba v današnjem svetu. Ne boš rekla, da niso problemi drugačni kot v Prežihovem času!”

“Takrat so dobro prozo pisali dijaki!”

Z Gizelo sva začudeni. Tako je Jana Komenski vzljubila strogi delavni urnik in dijake.

“Vedeti morate”, nas uči Komenskijeva, “da so me prvo pomlad, ko smo šli prosto na sprehod, življenjsko preizkusili, kaj si upam, če namreč spadam ali ne, med junaške duše Prežihovega ljudstva”.

“Uh, spet ena fantazija!” se zmrdljivo ogleduje naokrog Gizela.

“Ne, vi si niti ne predstavljate, kje so me preizkusili! Na minskem polju, v sadovnjaku prelepih cvetočih jablan, koder so Nemci odlagali vsevrstno orožje, ko so bežali na sever!”

Z Gizelo utihneva.

“Odlomiti sem hotela nekaj cvetočih vejic, da bi z njimi okrasila kuhinjo, ko slišim vpitje: stojte, tršica, ste v minah! Jaz sem bila začudena, mislila sem namreč, da me je naša ekologija hotela posvariti, naj ne delam škode drevesom. Pa slišim: “Stojte! Ste na miniranem področju! Počasi! Boste umrli!” Obstanem, kot bi se šla njihovo igro, a nenadoma razumem, da sem v kraju, kjer bi ne smela biti. Potem čisto tiho štejejo moje korake, ko grem previdno po miniranem zemljišču in se ne zgodi nič, tako da si vsi oddahnejo, ko se sklonim pod vrzelo, sedem v svežo travo in sem zmedena še ves preostali del dneva. Nikomur nič ne očitam, a sem jezna! Nič mi ne rečejo “Saj ste videla opozorilno ploščico!”, ker jaz odtlej kar zaslutim hude naklepe tega sveta. A, vam potem, takrat so me vzeli za svojo, mi zaupali, me spoštovali... Poglejte tisto vzpetino!”

Bleščéči gozd bi mu rekla, saj že od daleč slutiš, da je nekaj posebnega. Hribček je iz takih skrilavcev, kakršne opisuje Janez Trdina v svoji pripovedi Ni vse zlato kar se sveti! Bleškečejo se kot zvezde na nebu ob jasnem vremenu, če pa greš ponoči skozi tiste kraje, se ti zdi, da hodiš po ogledalu nebes! Med dvema svodomoma so žlehtne, pokončne jelke in smreke!

“Da so tod naokrog zelo znani požiralniki, to vem, ni mi pa bilo znano to, o čemer pripoveduješ. Morda pretiravaš!”

Gizela vedno misli, da je najlepši kraj na svestu Trst, podrobneje Miramar, Grljan in tamkajšnja obala. Vem, da ima v čistih take kraje, ki spominjajo na mesto ob morju, ker je v njenem značaju nekaj hlastno mornarskega.

Naslednjega dne smo se vzpele do Preškega vrha, prav do domačije, nad nežno jaso, kjer dišijo škrlatni ciklami. Kaj vse je Komenskijeva podoživljala na tistih stezicah, saj je enkrat celo srečala slavnega dramatika Stanka Majcna, ki so ga enako cenili kot drugega najprihljubljenjšega književnika teh krajev, duhovnika Meška, namreč.

“Ti nimaš pojma, kako se dandanašnji mladi ni zamolčujejo stare korenine, da bi kdo obravnaval Majcnovo delo v objektivni luči, ni verjetno. Obravnaval ga je Peterlin, narod pa je nanj že pozabil!”

Gizela postaja pozorna, ker sluti, da njena neodvisna politična pozicija osvežuje njej neznanne stare spore med Slovenci v Italiji. Toda – prišle smo v magični areal!

“Glej, prvi, čisto plašni požiralnik!”

“Jaz jih vidim nad tvojim vsaj še pet! In so delujoči!”

Brizgajo kristalno čiste curke mrzle vode. Kot bi se nam zemljica smejkala.

“Pravzaprav se ne čudim Kuharju, alias Prežihu, da se je zabil v te kmetijske samote, čeprav bi v Ljubljani ali Mariboru utegnil zasesti politični sedež par excellence!”

“Hm, po vseh tveganih poteh, ki mu jih je dala predvojna in medvojna ilegala, si je pač izvolil mirno življenje, v okolju, ki ga je občudovalo!”

“Veš, mi ne bomo nikoli tako slavne!” Te besede mi kar same uidejo na dan!

“Pa kdo hoče biti važen, če nima zakaj! Glavno da človek preživi grda obdobja.” kar izjavlja Jana Komenski z vso resnostjo.

“In tisti vrh tam gor, z venčkom oblačkov?”

Gizela je namreč opazila Uršljo goro.

“Ko se bo venček razblinil, bomo ugledali snežni vrh Uršlje gore.”

Saj, to je še ena od gora, v kateri naj bi spala Matjaževa vojska.

“Mislim,” spet zelo resno predlaga Komenskijeva, “da je treba po vseh pravih danes tudi jesti nekaj toplega.”

“In nisem videla nobenega današnjega časnika,” vre sproščenost v moje besede.

“Mar ni njegovo, da bomo sredi trga s samimi slovenskimi napisi, pod vsemi hišnimi števkami s samimi slovenskimi oznakami, v restavraciji, kjer bo postreženo samo v slovenščini...”

“Le zakaj, ti, kot prestižna profesorica, tukaj le nisi ostala?”

“Načel me je nemir. Domotožje, hrepenenje po morju in njegovih širjavah, česar v takem človeku, kot sem jaz, ne moreš spremeniti.”

Smo na ravenskem trgu, kjer ugibamo, ali bo Jana Komenski uganila, v kateri restavraciji so potekale vsakodnevne debate z njenimi tedanjimi kolegi, in kar je najpomembnejše, kjer imajo odlične jedače s starimi recepti.

“Seveda je še vedno tam, in enaka kot včasih, saj se mi zdi, da se vračam v preteklost! Le mrežasta torba, težka od knjig, mi tukaj manjka!”

Jana Komenski si oddahne ob stari hrastovi mizi.

Se nama zahvaljuje, da smo dospele do tod. Da sreča svoje spomine... Ogleduje sosedna omizja, motri v obraze ljudi, v upanju, da bo koga prepoznala.

“Veste, na tihem upam, da bom koga srečala. Obenem me je nekoliko strah, ker bi mi nekdanji veliki prijatelji lahko očitali, da sem odšla po francosko in včasih nisem niti odgovorila na prijateljska pisma, a sem imela vtis, da so vso mojo pošto primitivni cenzorji prebrali, napačno razumeli, še slabše ocenili! Ko bi stara prijateljstva lahko osvežila, pa sem nasedala bojazni, da vendarle živimo vsak na drugi strani železne zavese.”

“Včasih pretiravamo v iluziji, da nas svet tako zelo ljubi!”

“Bi bilo tako zelo neverjetno?”

“Profesorji, tudi priljubljene profesorice, nadomestijo z drugimi. Na prejšnje se spomni tu in tam kdo, ki nas je rad poslušal, a ga morda nismo niti opazili. In potem, bala sem se, da mi ne bi očitali slabe učne podlage, tako sem študirala, primerjala svoje učne metode z drugimi, se privajala na tukajšnje navade, nisem pa vstopila v partijo.”

“To je bilo pač tvoje delo in tvoja izbira.”

Pogovor med Jano Komenski in Gizelo tvega zaplete. Skušam usmeriti vse v šaljivi ton.

“Kaj pa, če se je z desetletji naša zunanja podoba tako spremenila, da nas ljudje niti ne morejo prepoznati?”

“Prav zagotovo! Poleg tega sem jaz tedaj vedno nosila krila, zdaj pa hlačam naokrog samo v hlačah, imam drugačno frizuro, močne gubice, glas pa, ki je ostal isti, je razpoznaven le, če spregovorim, mar ne? Da bi me kdo od nekdanjih prijateljev ogovoril, je predvsem moja pobožna želja. Bom posnemala klošarje in se bom požvižgala!”

“Jejmo, ženske!”

Ta neelegantni poziv je, seveda, izrekla Gizela, ki je medtem pokušala rizling.

“Ali sedaj še vedno rečejo profesorjem v šoli tovarišica ali tovariš?”

“To pa ne več, zdaj so vsi “gospod učitelj” ali “gospa učiteljica”, no pa tudi “gospodična!”

Iz gospodičen se je zelo kruto v svojih novelah norčeval Pavle Zidar, torej so uvajali gospodično učiteljico še takrat, ko je on pisal svoje zadnje proze.”

“No, v pesmih je bil Zidar mnogo prizaneslivejši do gospodičen, zlasti učiteljic! In, a veste, da je bil na te kraje izredno navezan?”

“Saj bom v tisto zlato goro, čeprav ni vse zlato, kar se sveti, zaljubljena tudi jaz, ki sem prvič

v teh krajih!”

Me pa zelo zanima, kaj vse ve gospa Komenski o Zidarjevih poteh v Mežiški dolini!

“Zidarjeva mama, da, da, tudi tako sarkastični avtorji imajo na začetku oboževano mamo, no, gospa Zidarjeva je bila rojena v eni od koroških vasic, Šantanel po imenu, kjer je župnikoval Ksaver Meško, ki jo je tudi krstil. To je bilo Zidarju pisatelju nekakšen krstni dar, znak, da bo v njegovem bodočem življenju nekaj pisateljevanja, saj veste, da je bil Ksaver Meško v svojem času najpriljubljenejši pisec na Koroškem!”

“Še dobro, da ni posnemal Voranca, a duhovnika Ksaverja Meška prav zagotovo ne!” Se sama sebi čudim, ker kričim.

Obe prijateljici sta medtem že pospravili ogromno porcijo mešanega mesa v prelestni omaki z odličnim pirejem, v karerem je dišalo po kumini in drugih dišavah.

“Ne vem, kako naj se opravičim, a verjetno vas motim,” stoji pri našo mizi vljudna gospa.

Mislím, da, vendarle, Jana Komenski ima nekaj sreče s temi svojimi spomini!

“Me veseli, zdi se mi, a nisem gotova, no: Jana Komenski!”

“Hm, po tolikem času! Sem Elsa, tvoja kolegica z zasneženih poti!”

Seveda so padle vilice na mizo in sta si planili v tesen objem, morda sta se tudi zjokali od ganotja.

Ponudila sem stol a Elsa je zavzdihnila: “Prav srečna, da sem pravilno zaslutila, da moram vstopiti v našo staro rastavrčijo, saj sem ne zahajamo več. In - upokojila sem se, bavim se z ročnimi izdelki! Pletem in počivam!”

Jana Komenski nam predstavlja Elso Selan, Ravenčanko, profesorico naravoslovja. Aha, je tista, ki zna o ravenških čudežih več kot pisatelj Lovro Kuhar!

Potem smo pešačile na Čečovje, to je v novi predel malega mesta.

V Elsinem stanovanju je bilo veliko fotografij v okvirih na stenah in v umetelnih okvirčkih po knjižnih policah ter omaricah.

Ko sva z Gizelo že sedeli vsaka v svojem sedežu, je Komenskijeva še vedno stala pred portretom neke žene v zlatem okviru.

“In ona? Se je takrat ločila od lepega moža, ali ne?”

“Je kar odšla, v nebesa namreč!”

“In on?”

“Je bil premeščen drugam, menda v Ljubljano, uspešen politik pač!”

“Rozka pa s svojim življenjskim poslanstvom, da bi oplemenitila znanje naše mladeži z matematičnimi vedami! In nas, kolege, s svojo duhovitostjo! Le kako so lepe stvari minljive!”

“V resnici,” žalostno pove Selenova, “mi je bila v največjo oporo, ko smo znanstveno preverjali ekološko škodo rudnika svinca.”

Komenskijeva sede in žalostno popije ponujeno pivo.

“Zaradi tiste raziskave sem tudi jaz, priznam, pospešila svoj odhod.

Po maturi bi bila lahko malo poklepetala, si nabrala še nekaj listov za herbarij, predebatirala bi s prijatelji o tem in onem, skratka, si osvežila dušo.”

“Najbolj te je pogrešala šivilja Genovefa. Se spomniš, kakšna mojstrica je bila?”

“Je bila?”

“A, tudi tega ne veš? Da, je odšla, za vedno najboljša šivilja s prijateljskim nasmeškom in pametnimi pogovori.”

“Genovefa je bila pravična. Nas, ko smo bile tarča obrekovanj, je branila z vso zvitostjo, zapletenejšo od tistih, ki so sproščali obrekovanja.”

“Saj! Toliko intelektualnega napora, da bi bile dobri vzgojni kadri, potem pa ti vsaka brežnivka, ki prezira omikanost, oblati in usmradi ugled!”

“Vsekakor bi raje bila z nemirom tedanje dobe poraženka, kakor da sem zdaj...”

Jana Komenski je zajokala.

“Nič si ne očitaj, saj smo morali mi dokazati novemu rodu, da ima človek dostojanstvo tudi v našem poklicu.”

“Daj, pomisli! Matjaževa vojska je bila tisoč let skrita, da bi je ne žalili, globoko pod Peco!” živopisno pesnikuje naša Gizela.

Po poti v Trst ni bilo nobenih težav, čeprav so v dobro obveščenih časnikih mnogo pisali o težavah, ki so jih imeli nekateri tržaški Slovenci ob prehodu meje. Prezehale smo v natrpanih avtobusih, to pač, mlele smo dolge misli, zašle v nerešljive dileme, kot da bi se na lepem znašle v obokanih hodnikih srednjeveških samostanov. Predaleč od nešega sveta, oddaljene od korakov in glasov vsakodnevnega vrveža. Na končni avtobusni ploščadi smo se temeljito okrepčale.

(dalje)

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da so v septembru v Križevcih v Prlekiji, kjer se je 1877. rodil prof. dr. Matija Slavič, postavili v župnišču stalno razstavo temu dvakratnemu rektorju ljubljanske univerze, zaslužnemu za izpopolnitev njenih struktur, javnemu delavcu, prav tako zaslužnemu za priključitev Prekmurja Sloveniji, in prvemu slovenskemu prevajalcu Svetega pisma, ki je prevajal dosledno iz hebrejskega izvirnika...
- da v najbolj severni kovnici na svetu v fiskem mestu Antaa v tej jeseni kujejo slovenske evrske kovance, vsega skupaj 296,3 milijona kosov v vrednosti 103,9 milijona evrov (motivi na slovenskih kovancih: Prešeren, lipicanci, knežji kamen, ki ga bo zaradi globokega reliefa najtežje izdelati)...
- da potem ko je časnikar MAG-a Šonc v Ljubljani na Valvasorjevi 7, kjer živijo bivši veljaki UDBE, obiskal bivšega pomočnika Mačka Matijo Maležiča, danes izdelovalca nabožnih kipcev, je nekdanja šefinja administracije UDBE (po navedbah Črnih bukev tudi zločinka) Vida Kulovec nahrulila Maležiča, da s časnikarjem ne bi bil smel spregovoriti niti besedice...
- da finski radio Helsinki že od leta 1989 tedensko oddaja poročila v latinskem jeziku. V času predsedovanja EZ se je temu pridružila še posebna oddaja o vprašanih EZ z naslovom: *Conspectus rerum Latinus*. V zadnjem času pa so na pobudo britanskega esperantista Tima Morleya uvedli oddajanje iste vladne vsebine tudi v mednarodnem jeziku esperantu. Tako je, po Morleyevih besedah, poleg preteklosti in kulturnih korenin Evrope, ki jih prisposodablja latinščina, poleg upoštevanja sedanjega stanja stvari, ki ga prisposodablja raba francoščine in angleščine, pristen tudi pogled v prihodnost, ki ga prisposodablja Zamenhofov nevtralni esperanto...
- da letos poteka sto let, odkar sta se rodila dva pomembna predstavnika slovenske kulture, slavistka dr. Marja Boršnik (edina literarna zgodovinarica, čeprav levičarka, ki se je pod komunizmom upala ukvarjati s pisateljem, “notranjim emigrantom” Stankom Majcnom) in psiholog dr. Anton Trstenjak...

Mag. Vida Bajt, OŠ Cerčno

UAU! To je zgodovina!

Vsak učitelj vedno stoji pred izzivom, kako pri učencih vzbuditi zanimanje za predmet, ki ga poučuje. Sama se s tem vprašanjem soočam na OŠ Cerčno že 31 let, vsako leto znova pri poučevanju zgodovine. Tako kot pri prvem koraku vsakega od nas k nečemu neznanemu, novemu, k tistemu, s čimer se prvič srečamo, naj bo to v mladosti ali kasneje v življenju, tako je tudi pri učencih, ko pričenjajo spoznavati nov učni predmet. Pomemben je, včasih za koga celo odločilen prvi korak, prvi vtis, prva spoznanja, prvi občutki, ki jih pridobivajo učenci pri urah novega učnega predmeta. Takrat jim v glavicah rojijo misli in vprašanja: "Zanimivo bo, rad bom pri urah, z zanimanjem se bom učil!" Ali pa: "Ne bo za zdržati, sam dolgčas, še eno šolsko breme več!"

Na začetku šolskega leta bi vam rada opisala eno izmed mnogih šolskih ur, pri katerih sem si nadvse želela, da bi otroci v svet zgodovine vstopili veseli, delavni, mogoče celo navdušeni. Spoznali naj bi, da delo in učenje ni samo suhoparna obveznost, ampak nam nudi tudi zadovoljstvo, nas pelje k novim znanjem, nas notranje bogati in polni, nam naredi življenje zadovoljno in ustvarjalno.

Tako smo začeli:

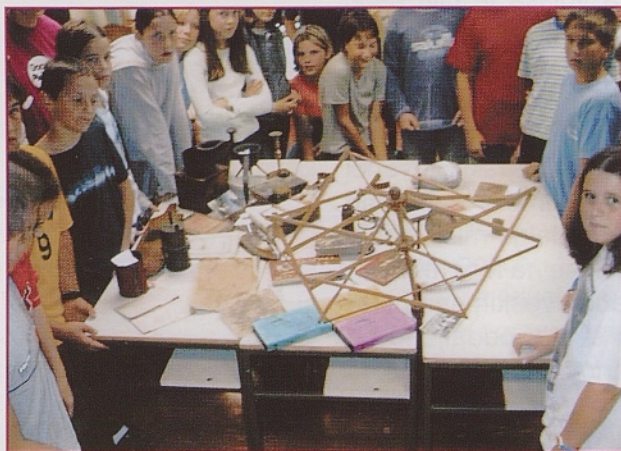
Eno uro pred obravnavano snovjo sem učencem v razredu predlagala, naj naslednjo uro od doma prinesejo predmet ali kakšno drugo gradivo, za katerega menijo, da že spada v zgodovino. Podrobneje jim stvari nisem razlagala, da bi jih čim manj usmerjala pri iskanju in da bi čim bolj široko posegli pri iskanju gradiva. Nisem se motila, kajti naslednjo uro je bilo na njihovih klopih kaj videti. Prav vsak od njih se je potrudil in je prinesel od doma vsaj en predmet, nekateri celo več gradiva. Kaj smo opazovali na šolskih klopih?

V razredu je za eno šolsko uro nastala prava zgodovinska razstava.

Najprej smo se vsi sprehodili od klopi do klopi, da smo si bežno ogledali gradivo. Nato smo klopi združili tako, da so učenci sami po svoji presoji postavili skupaj predmete za katere so menili, da sodijo skupaj.

Moram reči, da se pri tej osnovni delitvi gradiva niso zmotili in so pravilno razporedili skupaj predmete, na drugi strani razreda pa so na mize razstavili pisno gradivo. Razložila sem jim, da vse gradivo, ki so ga prinesli od doma imenujemo zgodovinski viri. Povprašala sem jih, kako bi oni te vire poimenovali. Dokaj hitro so ugotovili, da so stare knjige, molitveniki, stari učbeniki, spričevala, pisma, stari časopisi, ki so jih postavili na skupno mesto, viri, ki jih imenujemo pisni viri.

Malo težje smo prišli do ugotovitve, kaj so materialni viri. Najprej so bili malo zbegani ob pogledu na drugo zbirko, kjer so bili razstavljeni stari likalniki, kolovrat, karbidovke, lesene žlice, sanitetni povoji, papirnate jaslice, čelešnik, obličji, čutare, svečniki, šolske peresnice, vezeni prti, krstna oblekica, čevljarsko kopito, kamniti možnar, škarje za striženje ovac in še bi lahko naštevala mnogo zanimivih predmetov. Vprašala sem jih, kako bi poimenovali te vire. Nekaj časa so premišljevali in naštevali različne pojme, kot so: stari predmeti, stara orodja, stara svetila, stari gospodinjski pripomočki in podobno. Vedno se je pri poimenovanju pojavila kot prva beseda "stari". Ob tem so dojeli, da je vse razstavljeno gradivo že delček zgodovine.

"Materialni viri", ki so jih zbrali učenci OŠ Cerčno.

Težje je bilo priti do splošnega izraza za vse te predmete skupaj, ker so bili iz zelo različnih materialov in so jih najprej delili na lesene, kovinske, kamnite in tekstilne. Ponovno sem jih spodbudila, naj si vse te predmete skupaj pogledajo in jih primerjajo z viri na drugi strani razreda, ki so jih že pravilno poimenovali pisni viri, pa se je večini posvetilo,

da bi te predmete skupaj lahko poimenovali "materialni viri". Tako so nazorno spoznali dve skupini zgodovinskih virov.

Vprašala sem jih, ali mislijo, da obstajajo še kakšni drugi viri in kmalu so nekateri omenili stare fotografije, slike, zgodbe in običaje, na primer cerkljansko Lavfarijo. Ob vprašanju, kateri zgodovinski viri pa niso toliko stari kot tili, ki so jih danes prinesli v šoli, pa so omenili še video posnetke, satelitske posnetke, magnetofonske zapise in tako smo skupaj poimenovali še "sodobne zgodovinske vire".

Sledil je povzetek nove snovi.

Učence sem povabila, naj na tablo napišejo, kako delimo zgodovinske vire. Najprej je učenec na tablo napisal "pisni viri", učenka druge skupine je podpisala "materialni viri", vendar smo v pogovoru ugotovili, da smo med uro omenjali še nekatere druge vire, in so na tablo dopisali še te.

Na tabli smo imeli zapisano:

ZGODOVINSKI VIRI :
 PISNI VIRI
 MATERIALNI VIRI
 FOTOGRAFIJE
 SLIKE
 LJUDSKI OBIČAJI
 MODERNI VIRI

Učenci so sedaj dobili nalogo, da k zgoraj navedenim pojmom pripišejo na tablo konkretne primere za posamezne vrste virov. Ta naloga jim ni delala težav.

Sledil je drugi del učne ure.

Med pisne vire sem jim na klopi postavila učbenik za zgodovino.

Med razstavljenе materialne vire pa sem postavila moje nalivno pero, majhen nov kuhalnik in veliko stensko sliko Cerčna pod Avstrijo, ki visi na steni v naši učilnici. Vprašala sem jih, kaj mislijo: ali ti dodani predmeti upravičeno stojijo na razstavi? Takoj so mi pojasnili, da ne spadajo mednje, ker da so novi in da še ne spadajo v zgodovino in jih še uporabljamo. O fotografiji Cerčna pa so pojasnili, da bi na razstavo sodila stara fotografija, ne pa ta, ki jo je povečal fotograf in nam le pomaga, da si predstavljamo, kakšno je bilo Cerčno nekoč. Učbenik pa so komentirali tako, da med pisne vire pač ne spada, ker nas le uči o zgodovini, da pa nekoč bo zgodovinski vir.

Na tablo sem napisala naslov UČNI PRIPOMOČKI PRI POUKU ZGODOVINE, učenci pa so

spodaj podpisali nekaj primerov.

Ura se je bližala koncu in učenci so svoje zgodovinske vire pospravili v šolske torbe. Opazovala sem jih, kako previdno in spoštljivo so jih pospravljali, z drugačnim odnosom kot so jih na začetku ure postavljali na mize. Prepričana sem bila, da so se pri tej obliki učenja naučili temeljnih znanj za razumevanje zgodovine. Vsi smo bili zadovoljni.

Zadnje minute šolske ure so komaj še uspeli v zvezke prepisati zapise s table in šolski zvonec je prekinil naš kratek sprehod v zgodovino.

Naslednjo šolsko uro sem pričela z vprašanjem: Ali imamo v naši učilnici razstavljenе zgodovinske vire? Ali jih lahko nekaj naštejete? Ozrli so se po učilnici in ugotovili, da jih imamo v učilnici kar veliko, da pa do danes niso bili nanje pozorni. Našteli so: stara avstrijska tabla, italijanske čutare, naglavni svitki, svečniki, stare fotografije v lesenih okvirjih, obličji...

Na vprašanje, ali imamo v učilnici tudi zgodovinske učne pripomočke, pa so našteli: stenski zemljevidi, učbeniki, povečane fotografije starega Cerčna, koščene piščalke, ki so jih pri zgodovinskem krožku izdelovali učenci, glinaste plošče s klinopisnimi znaki, ki so tudi nastale pri zgodovinskem krožku, na omari so opazili tudi zgodovinski časovni trak, ki že nekaj ur čaka na pozabljivega lastnika.

Malokdaj smo pomembno in temeljno zgodovinsko učno snov tako hitro in pravilno ponovili. Vem, da bomo tako zastavljeno učno uro izpeljali še marsikatero leto. Mogoče pa ta primer šolske ure tudi bralcem revije ponuja kakšno idejo, ki so nam učiteljem praktikom še kako dobrodošle in koristne, saj učencem prav mi v osnovni šoli odpiramo vhodna vrata v svet zgodovine.

POVZETEK

Na OŠ Cerčno poskušamo z različnimi oblikami in metodami dela pri pouku zgodovine učence pridobiti, da z zanimanjem in radovednostjo vstopajo v svet zgodovine. Temeljnega pomena pri tem delu je, da jih pridobimo na tak način, da čimbolj ustvarjalno in domiselno sami sodelujejo pri pouku in pomagajo oblikovati učne ure. Vedno se je pokazalo, da učenci na naši šoli, ki ima podeželsko zaledje tudi v današnjem času, še najdejo in odkrijejo doma marsikateri predmet ali dokument. Z zgoraj opisanim načinom dela pri pouku zgodovine takoj na začetku, pri uvodnih urah spoznajo vrednost in pomen naše dediščine za zgodovino posameznika, družine, rodovine, naroda.

Pisatelj Boris Pahor

v podobah

Intervju z avtorico biografije Alice Zen

Mladika je spomladi izdala življenjepis v slikah Borisa Pahorja. Gre za novost v slovenski literarnozgodovinski publicistiki, ki je vzbudila nemalo pozornosti, tudi zato, ker je njena avtorica Alice Zen Tržačanka, ki je slovenski javnosti skoraj neznana. Zaradi tega je docela na mestu, če ji posvetimo kratek intervju.

► Vaša knjiga o Borisu Pahorju je gotovo zelo izvirna poteza za predstavitev pisatelja, na katerega je Trst postal pozoren šele v zadnjih letih. Sugestija Ivanke Hergold, ki vas je pripravila, da ste speljali pobudo, kateri ste posvetili svoje delo, je bila očitno učinkovita, obenem pa tudi obvezujoča. Katere so bile največje težave, na katere ste naleteli?

► Ne vem, kako bi se dragi prijateljici Ivanki Hergold zahvalila, ker mi je pokazala pot do tako pomembnega intelektualnega dejanja.

Vsekakor je njena zasluga, če sem začela to raziskavo, ki mi je omogočila, da sem vstopila v svet, ki je popolnoma vzporeden mojemu: jaz stoodstotna Italijanka in Boris Pahor stoodstoten Slovenec.

Priznam, da ni bilo lahko, posebno na začetku, potem pa sem se po prstih približala temu drugemu svetu, ki je počasi postajal tudi moj. Po eni strani me je moje zelo nepopolno znanje slovenščine oviralo pri neposrednem spoznavanju in razumevanju del Borisa Pahorja, po drugi pa so mi podobe odstirale ta nov svet in mi omogočale, da po korakih ustvarim ilustrirano podobo pisatelja. Prevezla me je velika ljubezen do naroda,

Alice Zen

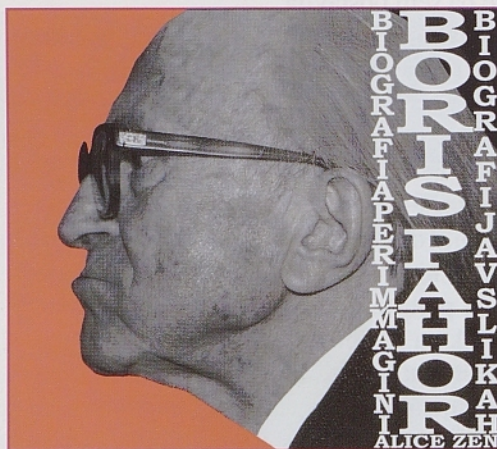
ki je vzporeden mojemu, in še enkrat sem spoznala, kako pomembno je spoznati svojega bližnjega in začeti z njim dialog, ki je načelo in osnova za medsebojno razumevanje in trajen mir.

► To je *Biografija v slikah*, toda tudi poklon pisateljev, umetnikov in kulturnikov pa tudi edinstvena bibliografska raziskava, ki ste jo obogatili s platnicami vseh doslej objavljenih Pahorjevih del. Po opravljenem delu nam lahko poveste, kaj je terjalo največ truda in kaj vam je dalo največ zadoščenja?

► Obžalujem, da se nisem primerno zahvalila osebam, ki so tako širokogrudno prispevale k uspehu knjige (Aloju Rebuli, Manliu Cecoviniju, Miranu Košuti...). Izkoriščam priložnost, da to opravi-

vim zdaj: zares hvala vsem in upam, da se bom tako oddolžila za vaš zelo bogat in dragocen doprinos, zahvaljujem se vam predvsem v imenu bralcev, ki bodo s pomočjo te "biografije v slikah" Borisa Pahorja lahko spoznali vsaj del obsežnega kulturnega življenja našega mesta.

Težko bi izbrala področje, ki mi je dalo največ zadoščenja, če pa dobro premislim, je to verjetno bila bibliografija. Ker ne poznam dobro sloven-

Monografija o pisatelju Borisu Pahorju.

Boris Pahor (na sredi spredaj) z družino (iz knjige A. Zen).

ščine, mi je bilo težko razumeti, koliko knjig je pravzaprav napisal Boris Pahor, še težje pa je bilo jih sistematično in kronološko razvrstiti s pomočjo platnic. In tako sem se spustila v znanstveno sestavljanje pregleda Pahorjevih del ter zašla v labirint njegovega literarnega ustvarjanja. To mi je dalo veliko.

► **Vaš portret Borisa Pahorja, ki ste ga uporabili za platnico, je marsikoga presenetil, da ne rečem zbegal. Eni so vam čestitali, drugi bi raje videli manj "agresivnega" Pahorja. Kako utemeljete svojo izbiro?**

► Boris Pahor je po značaju pravi "lev". Njegova agresivnost je vsekakor vedno prisotna, kot vse živali iz družine mačk jo zna ublažiti, a je vedno pripravljen planiti tako v obrambi kot v napadu in nasprotnika opraskati, ne s šapami, pač pa s peresom. To je resnično močan človek! Njegova podoba, ki je naletela na toliko kritik, ga prikazuje v njegovi najbolj tipični drži: ponosen, vzvišen, pozoren, odločen, pripravljen na vse.

Nisem hotela posredovati bralcem kakšne sladkobne in predvidljive slike, portreta iz starodobnega ateljeja. Boris Pahor ni to, Boris Pahor je nekaj več, nekaj drugačnega.

► **Vi ste "odkrili" Borisa Pahorja, a ste našli tudi sogovornike, morda tudi kakšnega prijatelja v slovenski manjšini. Kakšen vtis ste si ustvarili?**

► Moram priznati, da so me vsi sprejeli s pravo dobrohotnostjo, pri Mladiki pa se moram zahvaliti Nadji Roncelli, njeni profesionalnosti, ljubeznivosti in njenemu stalnemu spremljanju mojega ustvarjanja, tudi v najbolj kritičnih trenutkih.

► **Skoraj obvezno je vprašanje, ali imate še kaj drugega v delu, ali morda že kaj načrtujete?**

► Zadnja tri leta sem res spoznavala slovensko literaturo, a sem zelo intenzivno gojila tudi duhovno

iskanje. V kratkem bi morala pri založbi Editreg iziti moja knjiga z naslovom "Verovanje v Trstu". Tržaški škof msgr. Evgen Ravignani me je počastil s svojo uvodno besedo. Tudi trinajst verskih skupnosti, ki delujejo v Trstu, je s svojimi teksti prispevalo k uspehu. Tako z duhovnega kot intelektualnega vidika je to bila zares zanimiva in doživeta izkušnja. S fotografskim objektivom sem hotela ujeti izraz duhovnosti človeškega bitja pri obredih različnih veroizpovedi v mestu.

Pravkar pa se ukvarjam s postavitvijo lastne fotografske razstave v občinski galeriji na Trgu Unità, ki bo nosila naslov "Alicino ogledalo". Otvoritev bo 30. novembra, odprta pa bo do približno 20. decembra.

Positivna in bogata izkušnja, ki sem je bila deležna pri raziskovanju življenja in dela Borisa Pahorja, me spodbuja, da bi nadaljevala literarno pot vzporedno s Pahorjem: zelo rada bi se približala prof. Alojzu Rebuli. To je osebnost z močno in globoko literarno vsebino, a je nasičen s prepričano duhovnostjo, ki zelo privlačuje moje prirojeno iskanje "zofije".

Vladimir Kos

A manjkajo verzi, zvezde

*Vsaj štiristotisoč kilometrov -
še veste? - Apollo astronauti
prebredli so v bližnji lunin svet,
omamno so pili sekt daljav.*

*A to bi vam, zvezde, rad omenil:
čim dalje ste, bolj ste verz skrivnosti.
A manjkajo verzi, mélos scen,
kjer rad bi bil zdavna pesnik - gost.*

*Nekoč pa vas, zvezde, res obiščem,
še preden bom vstal telo s pepela.
Že zdaj veselim se: kakšen blišč!
In célo bom pesem brati smel...*

Lučka Zorko

Prebivalci notranjega sveta

Tretja nagrada za poezijo na literarnem natečaju Mladike za leto 2005

SADNO DREVO

*Niso me zalivali
z namenom, da rasem preko
plota, na svoje,*

*ne, niso me obrezovali,
da se zakoreninim pregloboko,*

*ne, niti zaradi ptic,
da gnezdiijo v krošnji in ščebetajo
navidez nesmiselni jezik,*

niti da veje poganjam v nebo -

*gnojili so me zaradi plodu,
zgolj in samo zaradi sadja,
sladu znotraj lične lupine.*

MOŠKI IZ VOSKA

*Moj moški je iz voska.
Ima lep bled, žlahten obraz,
čiste poteze.
Njegovi dotiki drsijo vame,
razžarjajo ognje.*

*Potem se stopi.
Postane vroča in tekoča bela gmota,
v kateri se utapljam.*

*Ko se ohlaja in strjuje,
vanj zarivam prste,
sleherni odtis je viden
in vosek se mi lepi na prste.
Ko postane hladnejši,
iz voska zgnetem
sebe.*

AFRIKA

*Afrika. Izsosana
sončeva nevesta, v predpasniku
iz trpkega sončnega listja.
S temnimi boki in
kitastimi rokami in kitastimi lasmi.
Smešna si, ko črno, zagorelo
prideš k meni in me ljubiš.
Ljubiš me, kot da sem voda,*

*kaplja vode za tvoje suhe struge.
Ljubiš me, da mi ostanejo na koži
brazgotine in sledi ugrizov.
Ne vroče, nekako zvezdnato
te čutim do vodnjaka.
Afrika, zlatorumena boš postala,
ko te bom z barvnimi prsti
naslikala po spominu.*

PES

Pes je na verigi.
 Ne skrbi, pes je na verigi.
 Pojdi mimo,
 točno ob črti,
 ki jo je zarisal v svojem kroženju.
 In pojdi mimo vsak dan
 točno ob črti
 in zmeraj mu reci nekaj
 s prijaznim glasom,
 čeprav te hudobno gleda in renči.
 Kajti on je na verigi, ne ti.
 Toda ne stopaj v njegov ring,
 preden se ne prepričaš,
 da si tako dolgo hodil točno ob črti
 in mu prigovarjal,
 da si postal del njegovega sveta,
 da si postal prijatelj, gospodar.
 Pes je na verigi,
 in šele ko dobiš milost stopiti
 v notranjost kroga,
 ga odpni, kajti takrat ne bo več
 pobegnil tja,
 od koder bi te lahko nemoteno
 opazoval z renčečimi zobmi.

PLAŠČ

Moj plašč je krava.
 Koščki zemlje ležijo nemo
 na dnu usnjenega srca.
 Divje se vzpenjam k nebu,
 kot prastari bik,
 ki je oplajal moj plašč.
 Mehka puhasta goveja koža.
 Dve koži. Goveja in moja.
 Druga ob drugi
 objemata eno telo.
 Kot sladko satovje dišiva,
 po žetvi,
 po zrelem,
 po mrtvem.

PREPELICA

Čudno je slišati,
 a prepelica,
 ki jo gledaš v polju,
 ima svoj spol.
 Njena ženska je spitana,
 na pol ubita,
 toda ima divje srce.
 Ugonablja jo tisoče sonc,
 toda ona utriplje.
 Prepeličasto, barbarsko
 bobna samčevemu ušesu.
 Hrumijo žuželke
 po ilovnati zemlji,
 blaznijo ptiči
 po peresnatem nebu.
 Prepelica v polju
 pa ima svoj spol.
 Imajo ga tudi
 njena na pogled
 identična jajca,
 skrita pred lisico
 med travnimi bilkami.

ČLOVEK

Zemlja.
 Čutim njeno srce
 v svojem.
 Dotikam se
 toplega kožuha srne.
 V žilah mi šumijo gozdovi.
 Pod kožo mi utriplje
 petje škržatov.
 Do bolečine me prežema
 sladka bližina s svetovi.
 Samo človek je tisti,
 ki se ga ne morem dotakniti,
 ker je preblizu,
 da bi čutila njegov svet v sebi.

STARKA

Starka z brado sede za mizo.
 Velika cekra zasoplo odloži na stol.
 Bolijo jo noge in dih ji pohaja.
 Postreže ji mlado čemerno dekle.
 Starka hvaležno srka limonado.
 Vmes nevede pogladi sive ščetine.
 Niso težke njene misli,
 niso grobe misli o svetu in biti.
 So žalostne misli zamegljenih zgodb.
 Naivne predstave o rojstvu neba.
 In čudne, skrivenčene želje,
 da bi jo kdo nazival gospa.
 Popije in plača.
 Na njen stol čez minuto sede
 cmeravo dete z očetom.
 Groba postava racavo odhaja.
 Z njo je odšel duh po žganem sladkorju.
 Ko prečka veliko cesto,
 na sredi obstane, počiva.
 Pretežka sta cekra, preveč je naloženih let.
 Mimo gre dekle v sivobeli obleki,
 v očeh se ji sveti prosojni planet.
 Noge neslišno in nevidno
 nosijo mimo usmiljenje in mehko srce.
 Starka pa že tisočletja
 stoji sredi ceste s cekri ob nogah.

SMREKOVE VILE

Smrečice zasajam in sanjam,
 kako velike bodo in ponosne in zelene.
 V krog jih zasadam in v središče
 postavim stol.

Smrečice uspevajo vse boljše.
 Znotraj krožnice je senca,
 kjer neham uspevati jaz.

Okoli so ogromna dušeča drevesa
 in v njih živijo igličave smrekove vile,
 smolnate, dišeče, pikaste.
 V vsaki smeri jih živi na tisoče in
 ponoči mi kradejo vlago in zrak.

Resno razmišljam o izselitvi
 na prostrane in sončne travnike,
 toda vile so me nekako zasušnjile,
 smolnato so mi zlepile veke
 in usta in ušesa,

da ne najdem in ne upam najti
 špranjic med bodečimi
 vejami, skozi katere včasih
 zapiha sveža sapa
 mogočnega pelodnega
 Volosa.

MOŽ

Ob večerih stopi iz mene
 majhen, prosojen mož.
 Ne govori.
 Ne vem, česa me prosi.
 Moti me ob topli peči,
 da ne morem
 dremati.
 Moti me ob dobri knjigi,
 ne morem se

sprostiti.
 Nekaj neizrazljivega
 je v njegovem pogledu,
 ki odseva iz peči,
 iz knjige,
 ki polni sobo in jo dela tako tujo.
 Ko se vrne vame,
 je že pozna noč.

Mira Cencič

Po osemdesetih letih od smrti Srečka Kosovela

Mesec maj letošnjega leta je obudil spomine na pesnika Krasa Srečka Kosovela, saj je minilo osemdeset let, ko je komaj 22-letni legel k večnemu počitku na tomajski božji njivi.

V kulturnih krogih so se razprave sukale okrog njegovih pesmi, v vasi pa tudi o dogodkih iz njegovega življenja in dogajanja ob njegovi smrti. Saj je mladost tega kraškega velikana bila povezana tudi z življenjem naših prednikov, zato so nanj še živi spomini domačinov, zlasti pri tistih, ki so sporočila sprejemali od svojih staršev, njegovih sodobnikov, vrstnikov, sošolcev in prijateljev.

Tako so se obujali dogodki o Srečku učencu, o njegovem strogem očetu učitelju, o kulturni dejavnosti, ki je potekala v najhujših časih fašističnih pritiskov, na odrske prireditve Veriga, Miklova Zala in druge, ki so jih uprizarjali v sodelovanju s Srečkom. Oživeli so spomini tudi na njegovo prezgodnjo smrt, ki je pretresla ves Kras in vso slovensko kulturno javnost, in na veličastni sprevod na njegovi zadnji poti, ki je bil dokaz Srečkove osebne veličine predvsem kot tenkočutnega in prijaznega človeka.

Tako se je s požrtvovalno in prijazno skrbnico Kosovelovega doma razpletel pogovor, v katerem je zaupala, da je našla v zapuščini zajeten obseg sožalnih pisem, naslovljenih na žalujočo družino ob njegovi smrti.

Z zanimanjem in velikim spoštovanjem sem jih prebrala in presodila, da je prav, da javnost izve zanje in za njihovo vsebino, ker je njihova sporočilnost pomembna in sporočilo zanimivo.

Ohranjenih je 64 pisem, naslovljenih na družino, in 14 na Srečkovo sestro Anico.

Pošiljalci so družinski prijatelji, očetovi stanovski kolegi, sorodniki, Tomajci, ki so živeli drugje, društva, organizacije pa tudi predstavniki oblasti, Srečkovi in Aničini študijski kolegi ter sodelavci na kulturnem področju.

Gotovo so za javnost najbolj zanimiva tista pisma, ki so jih napisali pomembni slovenski kulturni delavci. Največ teh je bilo naslovljenih

V prvi vrsti četrti z leve je Srečko, zraven na levi je njegov prijatelj Drago Turk iz Šepulj. Zadaj desno učitelj Anton Kosovel, levo duhovnik Henrik Šonc.

Sošolci, ki so ga nesli na pogrebu: v 2. vrsti skrajno levo Miro Gorup (Gorupov), skrajno desno v isti vrsti Miro Švab, zadnja vrsta tretji z leve Viktor Šonc (Zabrič), četrti je bil Alojz Gorup (Sardalinov), ki ga ni na sliki, ker je obiskoval še višjo skupino.

na Srečkovo sestro Anico, takrat študentko slavistike, študijsko kolegico svojega brata Srečka v Ljubljani.

Vladimir Bartol, pomemben slovenski in evropski pisatelj, je poslal naslednje pismo z datumom 29. 5. 1926:

»Draga gospodična! Žalostni dogodek v vaši rodbini je napravil v vseh krogih Srečkovih znancev najpretresljivejši vtis. Vsi resnično obžalujemo izgubo, ki Vas je doletela in ki je doletela ves naš narod z izgubo mnogoobetajočega ureditelja – poeta. Sprejmite i moje globoko sožalje udani dr. Vladimir Bartol.«

Bratko Kreft je Anici v Tomaj poslal naslednje pismo:

»Draga gospodična Anica! V Ljubljano sva do sedaj midva prispela srečno in upam, da se tudi onadva danes vrmeta. (Tu misli na tiste štiri študente, ki so se ilegalno udeležili pogreba in so mu prinesli šopek s slovensko zastavo. Op. pis.) Dovolite, da se Vam še enkrat v imenu vseh prav lepo zahvalim za Vaš trud in gosto-

Ljubnost, ki ste nam jo v teh težkih trenutkih pripravili. Izkreno hvala Vam za vse! Stano je bil zelo vesel vaših cvetic in terana, kar je bilo nama v veliko zadoščenje, da sva ravno midva mu lahko izročila Vaša darila. Fotografije iz groba in mrtvaškega odra nam ob priliki pošljite v Ljubljano.

Sedaj pa, draga gospodična Anica, mislite nase. Spomnite se, kaj sem vam vse dejal zadnjič in se prav nič več ne mučite. Prihodnji teden, to koj prve dni, pa pridite na vsak način v Ljubljano, kajti duševno se boste tukaj nekoliko bolj odpočili.

Prav lepe pozdrave vsem znanim Tomajcem, posebno pa gospodu očetu, mami in sestri!

Pozdave še Vam in kmalu nasvidenje udani Bratko

Ljubljana 2. junija 1926.

P.s. Upam, da se vencem in grobu ni pripetilo ničesar.«

Iz Škofje Loke je 29. 5. napisal pismo **Tine Debeljak**, urednik, prevajalec in pesnik, takrat študent slavistike. Vsebina je naslednja:

»Žalostna Anica!

Ne znam besede, da bi potolažil Tvojo bol. - Nesrečni Srečko! Nam vsem je hudo: da bi videla naše obraze v seminarju, Anica! A še bolj težko je meni, ko vidim, da trpiš Ti, dobra. Sočustvujem s teboj in s tvojimi dragimi - Srečko pa živi v svoji pesmi med nami in s svojimi zvoki nas vabi tja, kamor je on šel pred nami, da pripravi pot.

Ne joči, Anica! Pozdrav Tine.«

Iz Prage je poslal pismo **Janko Jarc**:

»Spoštovana gospodična! Iz časopisov sem se dozvedel za prezgodnjo smrt Srečkovo. Dovoljite, da vam tem potom izrekam svoje globoko sožalje. Kako je to čudno, da morejo legati v grob mladi fantje, ki so že in bi še lahko toliko pomenili.

Z izrazi izkrenega sočutja ostajam udani Janko Jarc.«

Srečkov prijatelj **Rastko (Jožef) Nemec**, literarni sodelavec v dijaškem listu Lepa Vida, doma iz Podgore, kasneje šol-

nik v Gorici, je poslal sožalno pismo družini in posebej Anici:

»Spoštovana gospodična!

Ubogi Srečko mi ne gre iz misli in ne morem verjeti, da ga ni več. Boli me, da od najinega prijateljstva mi ni ostal nanj spomin kot nekaj pesmic in malo pisem. Bodite tako dobra, gospodična, pa pošljite mi, če je mogoče, njegovo sliko, za kar vam bom vse svoje življenje neizmerno hvaležen! Želeč vam skorajšnje utehe v tako težki boli, Vas pozdravlja z vsem spoštovanjem udani Rastko Nemec.«

Anica je prejela nekaj pisem tudi od svojih prijateljc. Iz Škofje Loke je bilo 29. maja 1926 poslano naslednje pismo: *»Anica, Anica - v svojo noč me vzemi s seboj... Kako naj se tvoji bolesti darujem, da se bo odrešila kot ptica pod nebom? Kam naj iztrepečem svoj glas, da ga sprejmeš in mi ne bo tako strašno nemo pred teboj. Anica moja, vzemi, vzemi mojo roko, tvojim ranam bova šli svetlob iskati in miru za trudno pot Anica! Živim vsa s teboj tvoja Dora.«*

Zanimivo je pismo **Mlakar E.**, ki je bilo Anici poslano na univerzo v Ljubljano:

»Draga Anica! Zelo me je pretreslo, ko sem izvedela, da je Srečko umrl. Ubožca, vem kako ti mora biti hudo, ko si ga imela tako rada. Kdo bi si mislil, da bo tako mlad in nadarjen moral leči v grob. Nisem mogla verjeti, da je res: vedno sem upala, da je bila kaka pomota ali pa da si je kak surovež dovolil neumestno šalo, dokler niso prišli nazaj Vihar in drugi. Veš Anica, sedaj šele prav vem, kaj in koliko mi je, prej si sama sebi skoraj nisem upala priznati, kaj šele drugemu, da ga imam rada, saj ga smem, ko pa je bil tako dober. Ali je on mene rad imel, po tem nisem nikoli vprašala, ker sem itak vedela da ne. Kdo pa bi tudi mene rad imel? Še veš, kako sva hodile v vaš seminar. Ti si še sanjala nisi, da sem samo nje-ga upala tam videti in bila sem srečna in sedaj se naj to neha? naj ga ne vidim več? Težko je živeti Anica, bolje je večno spat. Tak se je lušno znal smejati in kadar je resno govoril, se mi je še bolj dopadel. In tega naj ne bo več? Usoda je pač krivič-

Sežana na začetku stoletja.

na. Mar bi mene pobrala, ki tak nisem nikomur v korist. Vidim ga jasno pred sabo, kak me je enkrat dražil v seminarju, veš za pečjo, ko smo si noge grele, da se smejim kot grlica. Nevem, če je tako rekel, ali pa zares mislil. Sedaj tega ne bi mogla več ugotoviti. Pozabila sem na smeh, čemu in komu bi se naj smejala, te vprašam, ko me ne sliši več in ko me tako srce boli, da bi se najraje zjokala. (...) Oh, Anica, jaz sem tako žalostno razpoložena, da bi najraje šla nekam žvižgat. Nič več me ne veseli in zraven naj človek še obraz spači v prijazne gube in naj se vsaki neumnosti smeji in sam še neumnosti uganja. O, da bi vedeli vsi tisti, kako zgleda v meni. Oprosti mojim krepkim besedam, pa jaz sem skregana s celim svetom in s svojo usodo še najbolj. Bog, Anica, in jaz sem hotela tebe malo potolažiti in kaj je postalo od te tolažbe! Oprosti Anica, nisem hotela tebe nadlegovati s svojo osebo. Pa saj me razumeš; nikogar nimam, da bi mu potožila, niti sestri si ne upam. Prav lepo te prosim, ne povej nikomu in to pismo zažgi ali naredi kar hočeš. Pridi prav kmalu v Ljubljano in mi prinesi če moreš kak spomin iz njegovega groba. Vem, da nisem zaslužila, pa bila bi ti jako hvaležna.

Zdravo (podpis nečitljiv)«

Tudi družina Kosovelova je prejela nekaj sožalnih pisem od poznanih kulturnih delavcev, ki so ostali zapisani v narodovem zgodovinskem spominu.

Pretresen od žalosti je sožalno pismo napisal **Josip Vidmar**, literarni kritik in kasneje politik, ki se je komaj vrnil v Ljubljano po obisku v Tomaju zadnje dni Srečkovega življenja.

Iz Rakeka je sožalno pismo poslala družina **Josipa Ribičiča**, mladinskega pisatelja, ki je, preden se je umaknil v Jugoslavijo, poučeval na Cirilmetodovi šoli pri Svetem Jakobu v Trstu.

Iz Črnomlja je odposlal kratko sožalno pismo **Karel Širok**, pesnik, tigrovec, borec za narodnostne pravice Slovencev, ki je tisto leto poučeval v Črnomlju, sicer pred tem je bil učitelj v Trstu, za tem pa službenec na jugoslovanskem konzulatu v Trstu in Celovcu in nazadnje žrtev nacizma, umorjen leta 1942 v Dragi pri Begunjah.

Iz Trsta je izrazil sožalje **dr. Boris Furlan**, odvetnik, borec za narodne pravice, zaradi česar je moral pred fašisti emigrirati v Ljubljano, kjer je bil univerzitetni profesor. Zaradi medvojnih povezav z zapadnimi zavezniki pa je bil po voj-

Studentje iz dijaške kuhinje "Domovina". Srečko je tretji z leve.

ni na Nagodetovem procesu obsojen na smrt, a se mu je kazen znižala.

Iz Bavarske so prejeli več pisem od stanovskih kolegov hčere pianistke Karmele.

Družinski prijatelji in očetovi stanovski kolegi so poslali kratka sožalna sporočila, in sicer: iz Gorice **Josip Gruden** - advokat, poznan kot narodni delavec, **Draga Mrak**, **Marija Cencič Perne**, **Olga Hlača**; iz Trsta **dr. Janko Vovk**, v italijanščini **družina Novljan**, **Adelie** in **Giorgio Bertoli** ter **Ana Avi**; iz Ljubljane učitelj **Franc Černe** - dolgoletni sodelavec Antona Kosovela na tomajski šoli, **Matko Kante** - šolski nadzornik za sežanski okraj, ki je moral zapustiti delovno mesto, ko so deželo zasedli Italijani, **Josip Štrekelj** - oblasti nadzornik šolskih vrtov, **Marija Vesner**, **Olga Černe**, **Lojze Šmuc**, **Josipina Vončina**, ki s svojo prizadetostjo nad prerano smrtjo nadebudnega sina čuteče podoživljala smrt dveh svojih sinov.

Iz okoliških krajev so se oglasili: iz Gorjanskega župnik **Karel Oblak**, iz Avberja **Poljščakovi**, iz Solkana **Marušičevi**, iz Ležeč **Perhavec** in **Valenčič**, iz Kobjeglave **Janko in Ditka**, iz Divače **Franc in Ana Mohorčič**, iz Motovuna pri Divači **Janko in Marica Gombač**, iz Sežane **Ljudmila Lapajne**, iz Štanjela **Pepca Brešjan**, iz Križa **Anton in Antonja Turk**, iz Koprive **Alojz Šonc** - učitelj doma iz Tomaja in **Anton Požar** - duhovnik, znan iz Ricmanjske afere, iz Brestovice **Vodopivčevi**, iz Dornberka učitelj **Rojc** - nekdanji sodelavec Antona Kosovela v Tomaju.

Iz drugih krajev po Slovenji so sporočali svoja občutja večinoma primorski učitelji emigrantje: iz Maribora družina **Škerelj**, iz Novega mesta **Leban Janko**, iz Zgornje Ponikve **Anica Trat-**

nik, iz Celja družina **Polšak - Tomšič**, ki so tako nesrečo doživeli v lastni družini in jih tolažijo, »da je tako občutljiva in draga duša rešena teh zemeljskih težav, grdega egoizma, prevar in trpljenja«.

Večina izraža globoko občuteno sožalje in sočutje bolečine družine ob izgubi sina, marljivega delavca za narod, mnogo obetajočega pesnika in kulturnega delavca. Nekateri priporočajo tolažbo vsemogočnega, nekateri pa se opravičujejo, da se niso mogli udeležiti pogreba, ker so za nesrečo prepozno izvedeli ali pa so bili službeno zadržani.

Dve dogi pismi so Kosovelovi dobili od svojih sorodnikov po očetu Antonu. Bratranec **Janko Vodopivec** iz Kamen so mu ob tem dogodku zasklele rane po izgubi lastnega sina, ki ga je po končanem učiteljišču raznesla granata in vdano in iskreno prizna, da ni tolažilne besede, ki bi olajšala gorje, tudi čas ni zdravnik, temveč se mora človek vdati v kruto usodo in prenašati njeno trpkost.

Drugo pismo je napisala Srečkova sestrična **Adelka Kranjc**, ki je svoje sorodnike iz Ljubljane tolažila z upanjem, da naj jim vsemogočni pomaga prestati grenko preizkušnjo v veri, da je Bog »dušo mladega mladeniča k sebi pozval in ga otel nezgod in britkosti življenja ...«

Nekaj sožalnih pisem so prejeli od Tomajcev, ki so živeli drugod: iz Trsta od družine **Placer**, ki je bila v sorodstvu s Fabjanji, iz Gorice je pisal obsežno tolažilno pismo bogoslovec **Alojz Gulič**, doma iz Dobravelj, ki je naslednje leto pel v Tomaju novo mašo, iz Milana se je pretresen oglasil študent **Dragotin Turk** (Turkov iz Šepulj), Srečkov sošolec in prijatelj, iz Logatca **Valentin Čufuta** (Tinče Polakov) - družinski prijatelj je odposlal dve dolgi pismi, kjer obžaluje Srečkovo smrt tudi zaradi njegovega velikega pesniškega talenta in svojce tolaži, da njegovi pesniški biseri bodo ostali med nami, prav tako tudi ostane nepozaben njegov prijazen nasmeh. V pismu omenja tudi svojo sestro Kristino, kateri je čustveno naklonjenost izkazoval Srečkov brat Stane.

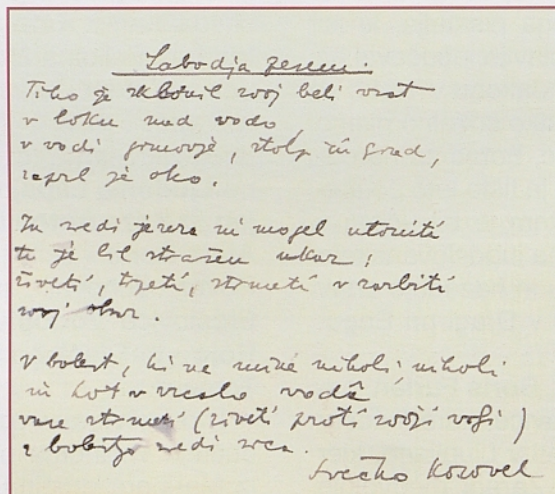
Izjemno veliko sožalnih sporočil so poslala razna društva in organizacije: uredništvo političnega društva Edinost iz Trsta - pismo sta podpisala **Ante Grbec** in **Mara Zormanova**; dekan Filozofske fakultete **Nikola Radijčič**, ki je izrekel sožalje v svojem imenu in imenu profesorskega zbora ob prerani smrti Srečka Kosovela, ki ga je fakulteta štela med svoje marljive slušatelje; Jugoslovanski akademski klub Nanos iz Padove - pismo je podpisal tajnik **M. Jamšek**, društvo Slovanskih srednješolcev iz Italije Zora, ki je delovalo v Ljubljani - pismo je podpisal tajnik društva **Alfonz Grmek** (Francinov) doma iz Auberja, Uredništvo revije Ženski svet iz Trsta - pismo je podpisala urednica **Hočevarjeva**. Ta v uvodu poudarja, da bi list rad počastil spomin na Srečka, priljubljenega sotrudnika ženskega sveta, in prosijo za fotografijo ali masko, ki jo je izdelal slikar Černigoj.

Obsežno pismo, kar štiri strani dolgo, je svoji prijateljici Katarini napisala **Marija Skrinjar**, ugledna kulturna in humanitarna tržaška delavka, rojena Manfreda rodod iz Kobarida, učenka Simona Gregorčiča, ki se je takrat nahajala pri sinu v Boki Kotarski. Pismo je globoko osebno izpovedno.

»Draga Rina! Stanko iz Ljubljane mi je sporočil grozno vest in me prosil, naj te potolažim. Kako naj te tolažim sirota moja? Kje naj jaz dobim toložila za tako grozno nesrečo? Nesreča, katera je tudi meni strla srce.

Srečko ni bil samo tvoj, pač tudi moj! Nisem mu bila rodna mati, a ljubila sem ga, kot da bi bila njegova rodna mati. Ljubila sem ga duševno, ker ljubezen je sploh duševna in ne le telesna last. Ako te kdo razume, ter se more poglobiti v tvojo strto dušo,

ter gledati vso tvojo duševno bol, sem gotovo jaz, ker sem isto tako izgubila sina, kateri mi je bil duševno udan, dober, blag, polen duševnih vrlin, kakor tvoj Srečko. Tudi Milko je ljubil mene, isto tako, kakor tvoj dober Srečko tebe. Ni jih, drug za drugim sta odšla tja, kjer ni vrnitve in sta pustila nepotolajžive matere s strtim srcem, da plakajo za svojimi dobri sinovi. Grozna, straš-

Rokopis Labodje pesmi.

na je najina usoda! Zastrupljena je najina starost, razumeti naju morejo le one matere, katere je doletela ista usoda. Potolačiti naju ne more nihče. To duševno boleost nosile bodeva do groba. Dokler ne preneha utripati tudi najino srce, zato niti ne skušam da bi te hotela tolažiti, ker to ni v moji moči, dasi bi tako rada. Kako rada bi ti oduzela nekaj tvoje boli, nekaj tvojega obupa in tudi to mi je nemogoče.

Draga, ne morem ti vzeti tvoje boli ali delila jo bom s teboj. Tudi jaz bodem žalovala za dobrim in dragim Srečkom. Tudi jaz bodem ljubila njegga onstran groba, kakor sem ga ljubila dokler je živel. Poklanjala bodem duševne cvetke na njegov sveži grob.

Vedi, da Srečko ni umrl, on živi, duševno živi ter mi je naročil, da tolažim njegovo dobro mamico.

Vedi tudi, da se je prišel poslovit od mene!

“Sedeli smo v kuhinji, zbrani cela obitelj Mirkova in učiteljica ročnih del na gimnaziji. Šipe na oknu so zaropotale in zažvenketale, kakor da je nekdo vrgel velik kamenj vanje.” Osuplo smo se spogledali in vsi hkrati uprli oči na okno. Zvenket šip je še odmeval, ali šipe so ostale cele. Mali Tedor je stekel na dvorišče, da pogleda ni li mogoče, kak otrok vrgel kamen, a ni bilo nikogar, daleč naokoli.

Meni se je stisnilo srce, ter sem se prijela za prsa in sem vzdiknila: Oh, kako mi je hudo! Groza me je. Mehanično sem ustala in šla v sosednjo sobo gledat na uro. Bila je devet in petindvajset minut. Mama kaj vam je, me je vprašala Mihelina, ko sem se vrnila s solznimi očmi. Odgovorila sem: “Ne vem, ali meni je tako hudo, ter se bojim, da je Srečko umrl.” Nikjer nisem imela obstanka. Neka tuga se me je polastila, katerej nisem vedela vzroka. Tako sem tavalala okoli, kot brez življenja. Nato mi je prišlo pismo od Stanka iz Ljubljane, v katerem mi je javil o Srečkovi smrti in me prosil: “Gospa, potolačite mojo mamo! Bojim se zanjo! V Srečku je izgubila sina srca! Bil je dober, blag! Mogoče ji blaži bol, ker bode Srečka videla v svojih delih. Prilagam Vam Jutro, da vidite sami in sodite njegove pesmi. Niti na pogreb nisem šel, ker bi

Srečko Kosovel leta 1923. (Fotografije na straneh od 20 do 23 so iz knjige Ikarjev sen, MK, 2004)

mi bilo prehudo, tako mislim, da je šel nekam daleč, daleč, ali vem, da živi!”

Vidiš draga, da moraš pogumno prenašati to grozno nesrečo. Živeti moraš radi strtega soproga, radi ostalih otrok. Kaj bode delala uboga šibka Anica brez tebe? Kaj pa Tončka, Karmela, Stanko?

Bodi torej junakinja, duševna junakinja, katera hoče vse udarce usode junaško prenašati in hoče živeti za svoje, da bodo laglje korakali skozi življenje in imeli poguma se boriti z vsemi zaprekami, da srečno dospejo do svojega cilja. Bila si mi vedno draga in morda v nesreči si

mi tem milejša tem ljubša. Bodi torej junakinja, kakršne te jaz želim in živi le za srečo tvojih. Junaško prenašaj to neutišljivo nesrečo, zatiraj svojo neskončno bol v blagor tvojih. Le tako Te hočeva videti tvoj Srečko in jaz.

Odpiši mi hitro in me pomiri glede sebe, hvaležna ti bodem kadar izvem, da si junakinja.

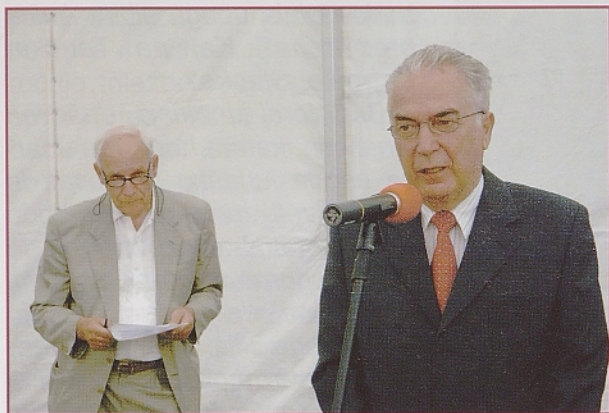
Jaz sem danes prišla v Kotor. Koliko časa bodem tu, res ne vem. Najela sem stanovanje tudi za Mirkovo družino. Želela bi, da prideš ti in Anica k meni. Gotova sem, da bi Anica sedaj med počitnicami popolnoma okrevala in ti sirota bi laglje prenašala tvojo bol v moji bližini. Pridite z mojim tastom, da bode tudi on videl svoje, in potem se skupno vrnemo v Trst.

Do Kotora niso bogve kako veliki stroški po morju. Jaz bivam tik morja, med hišo in morjem je samo cesta. Pridi, pridi! Anico pripelji s seboj. Pisala bodem Stanku še danes, da ti pošlje za vozne stroške. Tebi in Anici bode pomagala Milica, saj je vendar dobra. Ona ve za vožnjo. Dala vam bode ta mali strošek za vožnjo. Pisala bodem Milici, gotova sem, da mi ustreže.

Bodite vsi toplo pozdravljeni od vaše ljubeče M. Skrinjar«

Vsa ta pisma, vsebina in število sožalij imajo široko sporočilnost, kažejo na osebno veličino mladega Srečka, na ugled učiteljske družine, na povezanost z okoljem, s stanovskimi kolegi, tesnost sodelovanja s študenti in intelektualci v tistem ogrožajočem družbenem okolju, predvsem pa na tenkočutno in globoko sočustvovanje ljudi tistega časa.

Draga 2006

Pozdrav generalnega konzula gospoda Jožeta Šušmelja (foto KROMA).

Predavatelj prof. Miran Košuta (60 let kulture v manjšinskem prostoru). Foto KROMA.

Pozdrav veleposlanika v Rimu prof. Andreja Capudra (foto KROMA).

Okrogla miza: psih. Cvetko Heliodor, psih. Silva Matoš, moderator Ivo Jevnikar, prof. Janek Musek in prof. Jože Ramovš (foto KROMA).

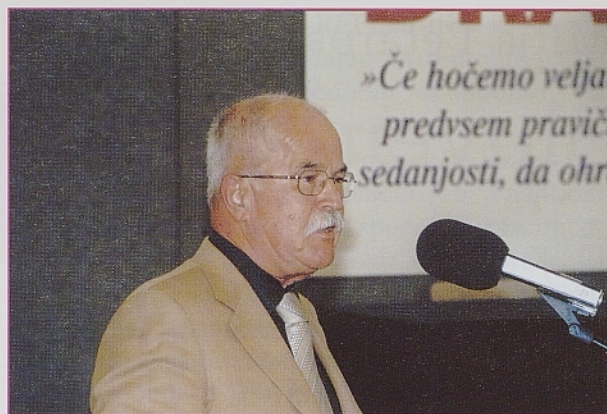
Pogled na vrsto uglednih gostov (foto KROMA).

Dr. Stanko Janežič in škof Evgen Ravignani pri nedeljski maši (foto Maver).

Tomaž Erzar in Katarina Kompan Erzar (Slovenski ver-nik med tradicionalno in osebno vero). Foto KROMA.

Pozdrav predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Boštjana Žekša (foto Maver).

Kritične analize, veliko informacij, pozitivne ideje, novi pogledi na materinščino, dražljivi nastopi diskutantov, čeprav so se večkrat oddaljili od glavnih argumentov, vsekakor veliko spodbud za nadaljnje razmišljanje, pač v slogu Drage, ki se drži svoje na začetku postavljene naloge stimulirati strpni dialog med Slovenci za složno sožitje v pluralni družbi. Če hočemo biti kritični, tudi manj politično obarvana Draga, če smemo sklepati po tonu nastopajočih in ploskanju pa tudi manj ideološko nastrojena. Taka je bila tudi po svojem konceptu, ne zato, ker si organizatorji ne bi želeli politikov med gosti. Politiki, tako iz zamejstva kot iz matice, so in bodo vedno dobrodošli, ker je Draga forum, ki hoče izzivati v konkretnem življenju in katerega je marsikdo izkoristil za anticipacijo novih pogledov in stališč glede naše skupne usode, ki postaja vse bolj povezana. In to je politika. Tako ali drugače naši študijski dnevi, ki so dosegli 41. izvedbo, ohranjajo svojo privlačno moč, kot dokazujejo dober obisk in odmevnost v tisku in medijih nasploh. Velike teme ostajajo večna vprašanja, ki zadevajo Slovence in človeka sploh, se ponavljajo in postavljajo v novih oblikah in novih okoliščinah. V štirih desetletjih Drage so se zgodile velike reči, nepričakovane, skoraj nepojmljive: Slovenija je v poldrugem desetletju doživela pravo revolucijo, postala je država in z njo se pojavljajo novi problemi, nova pričakovanja in nove zahteve. Nihče jih ne bi smel banalizirati v smislu strankarskih ali osebnih koristi. Tudi manjšine se spreminjajo: Slovenci v Italiji smo dobili zakon, ki ga bo treba šele izvajati, a mi ga doživljamo politično razcepljeni in razdvojeni. Draga, ki je od vsega začetka osvojila pojem skupnega slovenskega prostora, sožitje in spravo kot bistvene elemente našega dialoga, je dala svoj prispevek, vprašanja pa lahko le sproži, ne more jih reševati. Za to so poklicani politiki in institucije na obeh straneh meje, in v prvi vrsti obe državi. In skupna volja.

Pozdrav državnega sekretarja za Slovence v zamejstvu in po svetu Zorka Pelikana (foto KROMA).

Predavatelj dr. Marko Stabej (Zvezde, vrtnice in trnje – kam in kako s slovensščino?). Foto KROMA.

Mitja Petaros

Slovenija bo tokrat edina...

V Mladiki smo že opisali podobe, ki bodo krasile državno stran slovenskih evro kovanec. Morda pa še ni vsem znano, da bo Republika Slovenija edina nova država članica, ki bo leta 2007 uvedla novo skupno evropsko valuto evro. Kot vemo, je evroobmočje nastalo 1. januarja 1999, niso pa vse tedanje države članice EU pristopile k območju (Danska in Velika Britanija sta sklenili, da ne uvedeta evra, Švedska pa ga verjetno bo, ko bo izpolnila pogoje). Nove države članice, ki so pristopile k Uniji ob širitvi leta 2004, pa so se že s pristopno pogodbo zavezale, da bodo evro obvezno uvedle, a le potem, ko bodo izpolnile konvergenčne kriterije. Za tak korak se potegujejo vse nove države članice, bolj ali manj uspešno, saj je za uvedbo evra potrebno zadostiti mnogim ekonomskim parametrom, katerim niso vse državne vlade kos. K čimprejšnji uvedbi skupne valute stremi marsikatera država članica Evropske unije, saj je v dobi globalizacije pristop k tujim tržiščem lažji pod skupnim imenovalcem, ki ga predstavlja valuta (tudi kar se tiče turistične ponudbe kake države, se zdi, da ista valuta privablja več obiskovalcev, ker jim tako ni treba se ukvarjati z menjalnicami in računi v tujih valutah, pri katerih so neljube napake ali nepoštenost menjalcev vedno na preži).

Tokrat bomo opisali kovance, ki so jih uradno predstavile države, ki imajo največ možnosti, da v kratkem uvedejo evro (govor je le o možnosti, saj je zaradi zapletenosti postopka in najrazličnejših variant, ki lahko nanj vplivajo, finančna in ekonomska plat zadeve zelo negotova).

V Estoniji se na evro že dolgo pripravljajo. Podobno kot v Sloveniji so za ta projekt pripravili razvejani dolgoročni načrt in vanj vpletli veliko število ljudi. Na likovnem natečaju za oblikovno podobo evro kovanec so v finalu izbrali deset najprimernejših motivov med 134 (glasovanje za izbiro zmagovalca je bilo od 4. do 11. decembra 2004). Tako je 15. decembra 2004 predsednik strokovne žirije in guverner estonske državne banke Vahur Kraft slovesno predstavil zmagovite podobe, ki bodo krasile bodoči averz estonskih evro kovanec: to je bil načrt pod geslom "Hara 2", ki ga je izdelal Lembit Lohmus (prejel je 27,46% glasov, zbranih na tele-

fonskem glasovanju naključno izbranih državljanov). Vsi estonski evro kovanci bodo imeli isto podobo, in sicer nekoliko stilizirani zemljevid države, na zgornjem robu kovanca bo letnica izdaje (oz. leto, ko ga bodo izročili v promet, verjetno 2007), na spodnjem robu pa ime države v originalu, "EESTI". Po avtorjevem mnenju ima Estonija izredno zanimive meje, ki si jih tudi z lahkoto zapomnimo, zato je izbral tako upodobitev. Nove estonske evro kovance bodo kovali v finski državni kovnici (kjer kujejo tudi nove slovenske evro kovance), ki so jo izbrali na javnem natečaju, ker je ponudila najboljšo ceno ob odlični kvaliteti svojih izdelkov.

Tudi Litva bo na vseh svojih evro novcih nakovala isto podobo, ki so jo prevzeli z drobiža, ki je že sedaj v obtoku. Na natečaju je med trinajstimi finalisti zmagal kipar Antanas Zukauskas, ki je tudi graver sedanje litvijske valute. Podoba prikazuje litvijskega narodnega heroja Vytisa, ki v srednjeveški bojni opremi jezdi konja v galopu in vihti meč, vse pa je obkroženo z dvanajstimi zvezdami Evropske unije, kar naj bi povezovalo prejšnjo in novo valuto. Na spodnjem robu je naziv države izdajateljice - LIETUVA, na desni strani zgoraj, pod mečem bojnika, pa datum izdaje (verjetno bo 2007); pod sprednjima kopitoma konja se opazi majhen razpoznavni znak kovnice. Po mnenju direktorja litvijske državne banke Reinoldijusa Sarkinasa, ki je zmagovalca na natečaju predstavil 11. novembra 2004, bo podoba na novih evro kovancih srečno spajala preteklost in prihodnost, predvsem pa odraža kulturo litvijske države. Po predhodnih izračunih bo Litva potrebovala najmanj 200 milijonov evro kovanec, novi drobiž pa bo nakovala državna litvijska kovni-

Zemljevid Estonije bo krasil vse estonske kovance (levo); Litva pa je izbrala narodnega heroja Vytisa (desno).

Trije primeri latvijskih evro kovancev: kip Svobode na 2 evrih, popoln heraldični grb na kovancu 10 stotinov in grb države na 1 stotinu.

ca (ki bo potrebovala vsaj poldrugo leto časa, da bo nakovala tako količino evro novcev), ki ima sedež v glavnem mestu Vilnius. Naj kot zanimivost dodamo, da bodo evro bankovce, ki jih bodo uporabljali v Litvi, tiskali drugod po Evropi (kot se to dogaja tudi s slovenskimi bankovci).

V Latviji so razpisali natečaj za podobo državne strani evro kovancev 21. januarja 2004. Zbiranje predlogov se je zaključilo 1. aprila istega leta, ko so pri osrednji latvijski banki prejeli 1088 motivov. Komisija, ki so jo sestavljali predstavniki latvijske banke, znani umetniki in etnologi, ki so seznanjeni z narodnimi šegami in navadami, ter še nekaj drugih strokovnjakov, je nagradila predlog, ki si ga je zamislil Ilze Kalnina. Ustvaril je tri različne upodobitve, ki najbolje ponazarjajo ljubezen Latvijcev do domače zemlje, hrepenenje in stremljenje po svobodi ter ponos nad lastno državo, nenazadnje pa odsevajo tudi sporočilo o zgodovinski vezi med latvijsko kulturo ter njenimi narodnimi tradicijami in Evropo. Izbrana motivika naj bi simbolizirala celotno Latvijo: kip svobode, dekle v narodni noši in latvijski heraldični grb. Averz kovanca vrednosti 2 € bo krasila podoba kipa Svobode, za katerega postavitev in gradnjo so prispevali državljani sami s prostovoljnimi prispevki, simbolika upodobitve pa se stopnjuje v podobi dekleta, ki dviguje tri peterokrake zvezde (predstavljajo troje latvijskih dežel), ki so bile kot zvezde vodnice v stiskah druge svetovne vojne in med leti okupacije. Simbolika je še globlja, saj se tretja zvezda pomeša med ostale, ki ob robu predstavljajo Evropsko unijo in tako odlično povezujejo preteklost s prihodnostjo (ter varujejo kip na novcu, ko ga tako ljubeznivo obkrožajo). Ob robu bo še napis LATVIJA in datum izdaje novca. Na kovancu vrednosti 1 € bo v sredini skoraj replika srebrnika vrednosti 5 latov, ki so ga kovali v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, ko je bila Latvija še samostojna. Upodablja pa portret dekleta v latvijski narodni noši (ob njem pa bo naziv države v originalu

LATVIJAS REPUBLIKA in seveda datum izdaje). Evro drobiž pa bo imel podobni upodobitvi: na aversu kovancev vrednosti 50, 20 in 10 stotinov bo izrisan popoln heraldični grb z napisom Latvija ob spodnjem robu, medtem ko bo na novcih vrednosti 5, 2 in 1 evro centov heraldični grb države brez atributov oz. nosilcev ščita (seveda vedno z nazivom države izdajateljice in

datumom). Naj dodamo, da so že izbrali oba umetnika, ki bosta pripravila modele za evro kovance: Guntars Sietins bo uresničil tista višjih vrednosti, evro centi pa bodo delo Laimonisa Senbergsa. Vsekakor bodo morali v Latviji počakati tudi na zeleno luč za upodobitev na novih novcih, ki jo bo dokončno prižgal odbor pri komisiji *ECOFIN* (*Euro Coins Subcommittee of the Economic and Financial Council*).

Na Malti že dolgo časa izbirajo najprimernejše upodobitve, ki jih bodo nakovali na nacionalni strani evro kovancev. V ta namen so ustanovili posebno komisijo, National Euro Changeover Committee (NECC). Prvi del projekta so uresničili januarja letos, ko so med dvanajstimi najboljšimi predlogi izbrali tri, tem pa dodali še četrtega, ki je bil najbolj všeč ljudem, ki so glasovali s pošiljanjem SMS sporočil. V zaključni del postopka za izbiro najbolj priljubljenih motivov bodo spet vključeni malteški državljani, saj bodo spet s SMS sporočili izbrali tiste

Osnutki malteških novcev: malteški grb, oltar templja Mnajdra, kristusov krst ali tradicionalni malteški križ.

tri, ki bodo kasneje prisotni na kovancih. Tako bodo državljani sami neposredno vključeni v izbiro evro upodobitev. Po zaključnem pregledu vseh glasov bodo na Malti kovali evro novce s tremi različnimi motivi, in sicer enega na kovancih vrednosti 2 € in 1 €, drugega na kovancih po 10, 20 in 50 stotinov in tretjega na ostalih evro centih. Državljanji bodo lahko izbirali med sledečimi motivi: kip, ki ponazarja Kristusov krst (uradni državni grb), oltar v templju Mnajdra in tradicionalni malteški križ (štirikraki križ z osmimi konicami). Risbe je prispeval Noel Galea Bason. V malteški državni banki in v komisiji za evro so zelo priporočali državljanom, da se udeležijo glasovanja, saj bo le na tak način izbira res demokratična in bodo upodobitve na novi valuti res po okusu večine državljanov. Ob vstopu v evro območje bodo namreč tudi evro kovanci odlični glasnik malteške kulture in suverenosti.

Na Slovaškem se tudi pripravljajo na uvedbo evra. Po današnjih predvidevanjih naj bi Slovaška začela uporabljati evro kot lastno valuto 1. januarja 2009. Vsekakor so že izvedli javni anonimni natečaj za izbiro upodobitev na evro drobižu ter objavili rezultate natečaja, na katerem so prejeli 658 najrazličnejših motivov. Komisija, ki so jo sestavljali predstavniki in izvedenci slovaške državne banke, kulturniki in znanstveniki ter razni grafični oblikovalci, je najprej izbrala 36 podob, nato še dokončnih 17 motivov, ki naj bi najbolj učinkovito predstavljali kulturne, zgodovinske in naravne značilnosti slovaške dežele. Novembra leta 2005 je slovaška državna banka predloge objavila, tako da so si lahko tudi državljani ustvarili svoje mnenje o motivih in so lahko nato predlagali najprimernejšega. Tako je nastala lestvica najbolj priljubljenih upodobitev, s katerimi bodo verjetno okrašeni bodoči slovaški evri. Uporabljamo pogojnik, ker ni še nič dokončnega (saj imajo še nekaj časa, da izberejo dokončne motive), verjetno pa bodo nakovali tri različne risbe, in sicer: na kovancih vrednosti 1 € in 2 € bo državni heraldični simbol dvojnega križa na treh gričih (kot je

v uradnem državnem grbu in na slovaški zastavi), avtor je Ivan Rehak; na kovancih vrednosti 50, 20 in 10 stotinov bo upodobljen grad v Bratislavi - motiv sta uresničila Jan Černaj (isti, ki že dolgo gravira slovenske priložnostne tolarske kovance, saj je zaposlen v kremniški kovnici, kjer so kovali slovenske tolarje) in Pavol Karoly; na drobižu vrednosti 1, 2 in 5 evro centov pa bo upodobitev gore Krivan, ki je s svojimi približno 2.500 metri najvišji vrh dežele in ima podoben pomen, kot ga ima pri Slovencih Triglav (zadnje novce je prispeval Drahomir Zobek). Na vseh stotinih bo na spodnjem delu kovanca pisalo ob letnici izdaje *SLOVENSKO*, na novcih višje vrednosti pa bo isti napis ob grboslovnem simbolu.

Slovenci bomo torej po uvedbi evra v dobri in pisani družbi. V Sloveniji pa smo lahko resnično ponosni, da bomo trenutno edina nova država članica, ki ji je uspelo, da se je pridružila "evrolandiji". Naj nas to dejstvo potolaži ob misli, da je samostojno slovensko denarništvo trajalo le borih petnajst let, saj je bilo vsem jasno, da bomo s pristopom k Evropski uniji prej ali slej morali zamenjati tudi lastno državno valuto. Naj bo ta korak v spodbudo, da bi širili pozitivno mnenje o naši državi, njeni kulturi, omiki in tradicijah. Niti večjim niti manjšim državam, kot je Slovenija, ni uspelo, da bi v tako kratkem času zadostili vsem maastrichtskim pogojem (celo nekatere "stare" članice evroobmočja ne zadočujejo več vsem kriterijem, kot npr. Italija), zato smo lahko upravičeno ponosni. Z evrom pa se tudi numizmatikom odpira nova doba zbiranja in preučevanja denarja, nenazadnje lahko začnemo premišljevat o motivih, ki bodo krasili naslednje priložnostne obtočne kovance vrednosti 2 €, ki jih bo izdala Republika Slovenija. Izkazalo se je, da so numizmatiki s predlogom, da bi slovenske evro kovance krasilo osem različnih podob, zadeli v črno, saj smo v ožji skupini držav, ki ima tako razvejano motiviko na kovancih. Še dobro, da so odgovorni pri slovenskem evro projektu ta predlog sprejeli... glede razlage naših simbolov pa naj nikoli ne pozabimo, da na

nas samih stoji, koliko jih bodo ostali državljani Evropske unije razumeli in sprejeli. Kako pomembni so verzi Zdravljice, zakaj je Knežji kamen simbol slovenske državnosti, kako to, da so lipicanci svetovno znani, simbolni pomen Triglava itd. ... Začnimo širiti sporočilnost, ki jo novci imajo, čeprav se marsikomu zdi jo nemi.

Trije osnutki bodočih evro kovancev na Slovaškem: dvojni križ na treh gričih (slovaški heraldični simbol), grad v Bratislavi in najvišja gora Krivan.

Janez Bizjak

Nadzorovane sanje, ukradena sproščенost

V spomin profesorju Jožetu Peterlinu

(Del besedila iz neobjavljene zbirke zapisov *Zvenčanje sedemdesetih let*)

I.

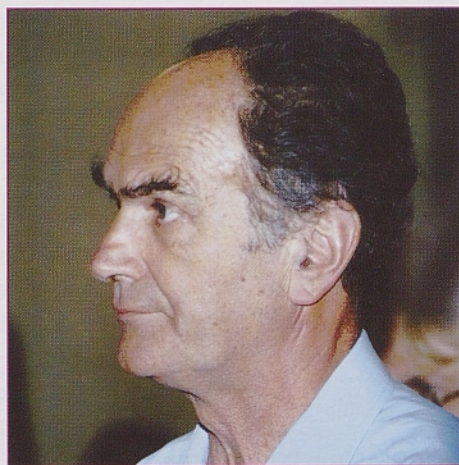
Ukinitve idrijskih Kapelj (leta 1972) sem doživel kot krajo sproščенosti, ki nas je dolga leta povezovala v razigrano bratovščino, v Sloveniji prepoznavno zaradi naše, za slovenske razmere nerazumljive, skoraj sumljive radovednosti o zamolčani kulturni ustvarjalnosti Slovencev v zamejstvu in zdomstvu. Zato bom vedno hvaležen Tomažu Pavšiču, ko je konec šestdesetih let navdušil Jožeta Felca in mene za študijske dneve v Dragi. Draga je imela v naši radovednosti poseben pomen. Kot bi v tisti kraški dolinici vel poseben duh, ki je vzpodbujal sanje o drugačnem svetu, nasprotnem zatohtemu samozadovoljstvu samooklicane ljubljanske elite. Draga je dopuščala dražljive sanje o svobodni Sloveniji, o spravi in o prerojenosti duha. Da so celo sanje nadzorovane, smo okusili leta 1976. Draga je zaradi svoje drugačnosti, neprimerljivosti, odprtosti, strpnosti in občutljivega intelektualnega naboja postala vsakoletna potreba. Ne vem zakaj, ampak vedno sem komaj pričakal vsakoletno prvo septembrsko nedeljo. Če bi jo ukiniteli, bi nam nekaj manjkalo. Draga je bila zame odkritje novih razsežnosti na obzorju slovenskega duha, simbolizirala je neznan svet, o katerem so nam doma kdaj pa kdaj previdno, da ne bi slišalo nevidno uho, prišepnili profesorji, ki so bili po vojni kazensko premeščeni iz Ljubljane na našo gimnazijo sredi neprijaznih revolucionarnih zasavskih revirjev.

Kadar je med kapljaši pogovor nanesel na študijske dneve, smo radi podoživljali ono drugo

Drago, prigode in srečanja izven programa, ki je bil hvaležna priložnost, da se vsaj enkrat letno zberejo Slovenci z vseh vetrov, geografskih, miselnih in idejnih. Onkraj uradnega dela, govorov, pozdravov in predavanj se je rodila neformalna Draga kot izbruh sproščенosti, ki je dosegel vrh šele pozno ponoči na skupnih pogradih, ko je vsa spalnica uživala v duhovitih in lucidnih meditacijah legendarnega in večno mladega tigrovca Alberta Rejca. Tudi kritične pripombe na račun Drage niso manjkale. Pluralistična odprtost in pripuščanje vsakogar k mikrofonu sta imeli tudi slabo plat. Ne glede na različnost vsebin so vsako leto isti ljudje enako paberkovali, zahvaljujoč dobri volji poslušalcev in uvidevnosti organizatorja. Večkrat nisem doumel nenavadne ostrine nekaterih nastopajočih, občudoval pa sem smele nastope asketskega Franca Jeze. Kadar so grmele grde besede na račun Ljubljane in so poslušalci glasno prikimali in ploskali, sem povsili oči in se, ne vem zakaj, nekriv čutil krivega samo zato, ker sem prihajal "od tam čez". V takih primerih nisem zmožel ploskati, čeprav je ploskala vsa dvo-

rana. Kakršna koli je Slovenija, je še vedno naš dom. Drugega nimamo. Lahko je njim biti glasen in ostro kritičen, sem si mislil, ker jim zvečer ne bo treba domov čez državno mejo, kjer nam vsak prehod zagrenijo s šikanami ter bebastimi vprašanji o tem, kje si bil in zakaj, čeprav s ciničnim nasmeškom nevede pokažejo, da dobro vedo, kje smo bili.

Najbolj me je motila prosto- dušna in nekritična raba besed (slovenska) manjšina, manjšin-ec, manjšinska kultura, manjš-

Janez Bizjak (foto Maver).

šinski pisatelj, manjšinski politik. Nerazumljivo. Saj sami sebe, ne da bi nas kdo silil, devamo v nič. Tipična slovenska skovanka, ki jo Avstrijci in Italijani uporabljajo le za Slovence, za svoje rojake onkraj mej pa nikoli. Besedo manjšinec sem prvič slišal v Dragi. V gimnaziji in v osnovni šoli je nismo slišali. Učili so nas o zamejskih Slovencih, tudi o Slovencih na Koroškem, v Italiji in v Porabju, o manjšincih ničesar. Nikjer na Južnem Tirolskem ni nemško govoreče manjšine, ampak le nemška narodna skupnost. Gre za drugačno higieno nacionalnega ponosa in zavesti. S pojmom manj opisujemo manjvredno, manj potrebno in manj pomembno. Stopnjujemo pa v nevredno, nepotrebno in nepomembno. Večkrat sem hotel k mikrofону in predlagati, da bi vsaj v Dragi opustili to samoponiževanje, a nisem zbral dovolj poguma. Bal sem se, da se bom osmešil.

Posebnost in bogastvo Drage je njena sproščenost. Poosebljal jo je blagi profesor Jože Peterlin. Spiritus agens Drage, njen pobudnik in neutrudni organizator. Ali je tak duhovno širok človek sploh lahko strog profesor? Za nas je bil presenetljivo odkritje, ko nas je otroško nasmejan pozdravil kot stare znance, čeprav smo se prvič srečali. Odkod je jemal svojo nalezljivo odprtost in jo razdajal nam, ki smo bili vzgojeni v zaprtosti, previdnosti in nezaupanju?

II.

V našo delovno sobo v Ljubljani sta brez trkanja vstopila dva civilista in se predstavila kot uslužbenca Državne varnosti. Popolno presenečenje za vse sodelavce, razen za enega, ki je pogledal v stran! Prepričan sem bil, da jim je vsaj dve leti javljal o mojih poteh v Trst, Celovec, Benečijo. Zahtevala sta, da moram z njima, ker bodo preverjali neko prometno nesrečo. Postaja Sekretariata za notranje zadeve je bila tri ulice stran od naše risalnice. Ko smo prišli pred glavni vhod, sem opazil nenavadno skupino civilistov, kot bi se pripravljali na večjo akcijo. Med njimi je bil tudi moj gimnazijski sošolec, skupaj sva urejala literarno glasilo; ker mu pri študiju prava ni šlo, se je zaposlil kot kriminalist. Kadar sva se srečala, sva se vedno nasmejeno pozdravila, ta dan pa me je le mrko in prebodeno pogledal. Pozdravil sem ga kot starega znanca, a grdega izraza na obrazu ni popravil, delal se je, kot da me ne pozna.

Zaslišanje na Državni varnosti se je začelo s pripombo, da ne gre za prometno nesrečo, ampak za

preiskavo o mojih domnevnih zvezah s tujimi obveščevalnimi službami. Zasmel sem se, ker sem mislil, da se šali. Ker tovrstnih zvez nikoli ni bilo, sem ocenil, da bomo hitro končali. Zasliševalca sta opustila začetno navidezno prijaznost in postajala vedno bolj napadalna. Ali ste dobili Fordovo štipendijo za študij na MIT v Bostonu? Da, toda, kaj je narobe s tem! Bodite resni, ali mislite, da ne vemo. Zakaj si dopisujete z dr. Arkom iz Argentine? Zakaj je vaša žena prevajala besedilo Londonskega sporazuma za objavo v Zalivu? Zakaj hodite v Drago? S kom se tam srečujete in kaj naklepate? Zakaj ste pogosto pri Pahorju? Tu imate papir in pišite. Prideva čez pol ure. Vrnila sta se šele čez nekaj ur in mi prinesla sendvič in sok. Poglejmo, kaj ste napisali! Saj to ni nič! Pravzaprav nas ta vprašanja več ne zanimajo, ker že vse vemo. Preidimo k bistveni stvari. Kako je strukturirana vaša protidržavna organizacija? Da delujete v trojkah, že vemo. Zanimajo nas vezne osebe do drugih trojk Kaj pomeni kratica SS? Moj odgovor: Slovenski socialdemokrati! A tako? Torej rušite tudi politični sistem. Zakaj se ne včlanite v Partijo, socialdemokrati so naši razredni sovražniki? Ta del se je dobro izšel. Kratica, najdena v nekem zaseženem pismu, je v resnici pomenila Svobodna Slovenija. Napetost se je stopnjevala. Nobelega smisla ni, če molčite! Tale rokopis poznate? Da, to je moje, napisano pred devetimi leti. No vidite. Ne lažite in ne zapletajte se v protislovja! Kaj sta počela z Blažičem? Njega vprašajte! Saj smo ga. Je že zaprt. Poglejte njegove izjave. Pomoli mi šop tipkanih strani z njegovega zaslišanja. Tu vse piše o vaši organizaciji! Preberite. Nisem bral, ker je papirje takoj umaknil. Bilo je očitno, da so z lažnimi papirji le provocirali.

Ne slutite, kaj vse smo že zbrali. Zato se ne izmikajte. Saj veste, palica ima dva konca; lahko posežemo po drugih metodah. Janez, dajte no. Saj vam lahko rečemo kar Janez? Pomislite na svoja otroka, tri leta in leto in pol sta stara, vam pa ne uide osem let zopora. Kako se bosta kot sinova zapornika počutila v šoli? Kolikokrat ste bili pri Kocbeku? Nikoli! (pri Kocbeku res nisem bil nikoli). Ne norčujte se, Janez! Veliko potrpite, toda... Osebnost se sploh ne pozna! Poznam ga le na videz, z užitkom sem poslušal njegova predavanja. Ne zavajajte, Janez! Vemo, da ste bili njegova vez med Ljubljano in Trstom. Nikoli! Se jim meša? Komu so potrebni izmišljeni konstrukti? Janez, zakaj ste se v vaši organizaciji dogovarjali s Profesorjem, da bi bil predsednik Slovenije? Nič nisem vedel o tem. Kaj pa Maribor, Dialogi in Jančar? Kolikokrat ste bili tam in

zakaj? Kaj je bilo v ozadju vašega zanimanja za ko-roške Slovence? Nisem razumel, da je za kaj takega sploh potrebno kakšno ozadje.

Kaj bi porekli zasliševalci, če bi vedeli (pa niso), kako me je prizadela smrt Jožeta Peterlina. Osebnost sva se slabo poznala, saj sva se videvala le enkrat letno. Kar naju je povezovalo, je bila Dolenjska, le da sem prepozno spoznal, koliko bi si lahko pripovedovala o njej. Vest o njegovi smrti me je samo presenetila, prizadelo pa me je, ko sem v Mladiki prebral njegove tople vrstice o Dolenjski. Nisem vedel, da je bil doma tam, kjer se hribovito valovanje vinogradov od Vinjega vrha prek Bele cerkve umiri spodaj na lokah ob Krki; v tistem nemirnem pozibavanju travnikov, njiv, trte in češpelj. Blizu Peterlinove rojstne vasi sem po vojni tudi sam preživel čudovite dneve, ko so se nas, mojega očeta, ki se je vrnil z družbeno koristnega dela (danes se temu reče zapor ali prisilno delo) ter ostal brez dela, mojega strica, dachauskega trpina, ki je po dachauskem procesu čudežno stal živ, in mene, šestletnega dečka, usmilili dobri ljudje in nam dali delo v vinogradu. Peterlinov opis Dolenjske mi je obudil podobe o neskončno dolgem in strmem vinogradu, ki ga v otroških očeh in z brento na ramah ni hotelo biti konec. Pot do zidanice je bila blatna in kamnita ob enem, kamen razrezan od nalivov, blato pa neusmiljeno globoko za boso otroško nogo. Peterlin se je znal svojih krajev spominjati tako občuteno in mojstrsko, da sem spet zaslišal strašljivo pokanje in hreščanje hrastove preše, zavohal neznansko sladek mošt, ki smo ga otroci skrivaj pili, vonj medenih

hrušk, ki so ležale povsod na tleh in roje os, ki so jih obletavale, zaznal duh posušene otave in cvetoče ajde, njegove besede so pričarale svetlobo rosinih jutrer, nastajajočih v lenobnih meglicah, ki jih je neslo gori od Krke.

Pod Belo cerkvijo, spodaj ob reki, leži zaselek Draga. Morda je bil Peterlinu spomin na Drago ob Krki tako silno pomenljiv, da je pri iskanju kraja za študijska srečanja izobražencev izbral skrit kotiček nad Glinščico z enakim imenom, Draga. Prepričan sem, da je Peterlinu Draga pomenila še nekaj več. Prva septembrska nedelja mu je simbolično podarila popotovanje v mladostna leta. Pozno v noč bi se zagovorila s Peterlinom, če bi prej vedel o njegovi ukradeni Dolenjski. Zdaj je prepozno. V Dragi sem spoštljivo poslušal ljudi, za katere sem mislil, da se znajo pogovarjati le o Evropi in svobodni Sloveniji, o pluralizmu in ekumenizmu, o Chardinu in Freudu, o Kreku in Cankarju, v ozadju pa je v svoji nepotrebni skromnosti ostajal preizkušeni svetovljan Jože Peterlin.

Janez, dajmo, povrnimo se k organizaciji in Dragi. Kdo vas je plačeval in pošiljal? Zakaj ste tam lani dobro uro debatirali s temintem? Kaj ste naklepali? Za vsa vprašanja so že imeli vnaprej pripravljene odgovore. Bolne glave so pripravile konstrukt rušenja države, ki se je hvalila, da ima tretjo najmočnejšo armado v Evropi. Predlog obtožnice za tožilstvo in sodišče je temeljil na obtožbi sovražnega zbiranja in protidržavnega povezovanja s ciljem rušenja socialistične in državne ureditve. Kako se je lahko komur koli spomladi leta 1976 zdelo sumljivo,

ŠTEVILČNEJŠE SLOVENSKE DRUŽINE 2006

Slovenska konferenca SSK se zavzema za povezovanje Slovencev, ohranjanje slovenske samobitnosti, krepitev slovenstva in narodne enotnosti. Hkrati se zavzema tudi za posebno varstvo otrok in družine, zato z zaskrbljenostjo spremlja podatke o upadanju števila rojstev med Slovenci. 20.9.1997 smo se na zboru Slovenske konference v Kranju odločili, da bomo vsako leto na razpis prijaviteljne številčnejše slovenske družine obdarili, staršem pa podelili javna priznanja.

Pogoji za prijavo na razpis za najštevilčnejšo slovensko družino so:

1. **Podpisana izjava staršev o slovenskem državljanstvu staršev in otrok**
2. **Družina je v preteklem koledarskem letu z novorojenčkom štela šest ali več otrok**
3. **Vsaj polovica družinskih članov še ni polnoletna**
4. **Prijave morajo prispeti v našo pisarno do 10. oktobra 2006**

Vse razpisni material je mogoče najti na spletni strani www.slokongres.com. Prijave pošljite na: Slovenska konferenca, Cankarjeva cesta 1/IV, 1000 Ljubljana, Slovenija s pripisom: "Slovenska družina 2006". Za vse informacije smo Vam na voljo na telefonski številki 01 24-28-552 ali na e-naslovu ssk@siol.net.

če sem hodil kdaj pa kdaj v Trst, kot tisoče drugih Slovencev skoraj vsak dan, pa sem namesto v Stando zavil v Drago poslušat različna mnenja na prireditvi, ki jo je pozdravljal tudi naš konzul? Narobe je bilo, da nisem skupaj z drugimi čez mejo tihotapil punčke zaprtih oči, pralni prašek, sladkor, kavo, kavbojke, kombineže in gate, ki razpadejo po prvem pranju. Namesto tega sem včasih nesel, pod srajco, Most in Zaliv, v knjigarni v Ulici sv. Frančiška bral za Slovenijo prepovedane knjige, se smejal in rokoval z Rebulo, Pahorjem, Vremcem, Peterlinom, Inzkom, beneškimi Čedermaci. Nikoli me niso otipavali in merili prodajalci konfekcije pri Godini in nikoli nisem kolovratil domov skrit pod ogromnimi polivnilnimi vrečami krame z raznih razprodaj.

V hišni preiskavi, ki je sledila zasliševanju na Službi državne varnosti, so našli in zaplenili prepovedano slovensko literaturo iz zamejstva in zdomstva (Slovenija včeraj, danes in jutri, V Rogu ležimo pobiti, knjige iz Bariloč) ter (!) knjižico Siti in lačni Slovenci, ki je izšla pri Založbi Obzorja Maribor. Glavno odkritje hišne preiskave so bile kopije mojega članka Pismo Aleksandru Isajeviču Solženicinu, ki sem ga pod psevdonimom Janez Jerman leta 1974 objavil v Zalivu. Pravo ime avtorja je zaostriilo zaslišanja na SDV, za nekaj mesecev so mi odvzeli potni list, prislužil sem si stalni nadzor, na vožnjah iz domačega kraja so mi sledili s "spremljevalnim" vozilom kot kakšnemu visokemu državniku. Omenjali so tudi možnost inscenirane prometne nesreče, zato sem ob smrtni nesreči Frančka Križnika najprej pomislil, da mu je znani nekdo nekoliko pomagal.

Zaplenjene literature in kopij mojih neobjavljenih člankov SDV nikoli ni vrnila. Sedemdeseta leta smo preživeli s stalnim občutkom, da nam nekdo sledi in prisluškuje vsem telefonskim pogovorom. Najslabše je doživel Viktor Blažič, ki je bil obsojen na zaporno kazen.

Dodatno presenečenje je prišlo iz Trsta: iskreni prijatelj mi je zaupal, da se nekateri sprašujejo, kdo iz Ljubljane me pošilja v Drago. Zaslišanja zaradi Drage me niso prizadela, toda taka vprašanja so dokazovala osnovni namen gonje v sedemdesetih letih: sejati in zasejati nezaupanje med drugače mislečimi. Zelo jim je uspelo. Na koncu nisem vedel, komu še gre zaupati. Zato nekajkrat tudi nisem šel v Drago. Paradoksalno je, da je komunistična varnostna služba zasliševala namišljene člane neobstoječe socialne demokracije, danes pa se je nekdanja partija brez sramu preimenovala v socialdemokratsko.

Poleti 2005 sem prosil Borisa Pahorja za kopijo mojega članka o Solženicinu. Roke so mi drhtele, ko sem vročega avgustovskega popoldneva na njegovem domu nad Barkovljami po tridesetih letih spet videl in bral svoje pisanje.

Spomine na profesorja Peterlina, zapisane v pozni jeseni 1976, sem pretirani previdnosti zaradi hišne preiskave skrtil tako temeljito, da sem po selitvah moje družine iz Trbovelj v Ljubljano in potem iz Ljubljane na Bled bil prepričan, da so izgubljeni. Našel sem jih letos, v dneh, ko je izšla Mladika s članki ob tridesetletnici smrti Jožeta Peterlina.

Literarni natečaj "MLADIKE"

1. Revija Mladika razpisuje XXXV. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico, novelo ali ciklus pesmi.

2. Na razpolago so sledeče nagrade:

PROZA	PESMI
prva nagrada 350 €	prva nagrada 200 €
druga nagrada 250 €	druga nagrada 150 €
tretja nagrada 200 €	tretja nagrada 100 €

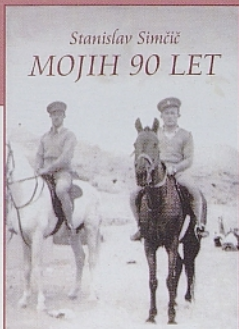
3. Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodih (format A4) na naslov MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, do 1. DECEMBRA 2006. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z istim geslom ali šifro. Teksti v prozi naj ne presegajo deset tipkanih strani, ciklus poezije pa naj predstavlja samo izbor najboljših pesmi (največ deset).

4. Ocenjevalno komisijo sestavljajo: pisatelj Alojz Rebula, prevajalka prof. Diomira Fabjan - Bajc, pisateljica Evelina Umek, prof. Marija Cenda ter odgovorni urednik revije Marij Maver. Mnenje komisije je dokončno.

5. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku - Prešernovem dnevu - na javni prireditvi in v medijih. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagradjena dela bodo objavljena v letniku 2007. Objavljena bodo lahko tudi nenagrajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo.

Rokopisov ne vračamo!

Antena

PRIMORSKI PADALEC STANISLAV SIMČIČ 90-LETNIK

Dne 25. avgusta je v Biljah praznoval 90-letnico eden izmed treh še živečih "primorskih padalcev", Stanislav (ali Slavko oz. Stanko) Simčič. Več svojih pričevanj o junaški in tragični zgodbi teh primorskih domoljubov je v preteklih letih napisal tudi za Mladiko.

Ob jubileju je v zasebni izdaji objavil tiskano in trdo vezano knjigo spominov Mojih 90 let. Na prvih 83 straneh obnavlja svojo življenjsko zgodbo, zlasti vojna leta, do str. 110 pa sledi zbirka fotografij iz njegovega albuma.

ŽRTVE REVOLUCIJE

Nova slovenska zaveza in župnija Teharje sta 1. oktobra priredili 17. spominsko slovesnost za povojne žrtve komunizma na območju nekdanjega uničevalnega taborišča Teharje. Somaševanje je vodil celjski škof dr. Anton Stres, med kulturnim programom pa je govoril dr. Tine Velikonja.

Slovensko javnost je medtem pretreslo izkopavanje žrtev iz brezna pri Konfinu na Kočevskem, za katerega je poskrbela državna Komisija za reševanje vprašan prikritih grobišč, ki jo vodi zgodovinar Jože Dežman. Komisija in njena posebna delovna skupina, ki jo vodi dr. Mitja Ferenc, je doslej ugotovila 410 prikritih grobišč na Slovenskem (letos okoli 70). Če so v zadnjih letih na podlagi meddržavnih sporazumov z Nemčijo in Italijo v Sloveniji prekopali več kot tisoč nemških in italijanskih padlih in žrtev pobojev, je bil v breznu pri Konfinu izveden prvi velikopotezni in dosledno strokovno izpeljani prekop slovenskih povojnih žrtev. Na tiskovni konferenci 25. septembra so pred samo jamo povedali, da so našli ostanke 86 do 90 žrtev, pregledi pa so potrdili dosedanja pričevanja o tem, da je šlo večinoma za domobranske ranjence, invalide in bolnike, ki jih je revolucionarna oblast odvedla na morišča iz bolnišnic.

KINOATELJE

Goriški Kinoatelje je letošnje Narodno gledališče Društvo D. Darko Bratina – poklon viziji 28. septembra podelil vojvodinskemu režiserju Želimirju Žilniku.

BORCA 2006

Od 8. do 10. septembra je bil v vasi Borca di Cadore že tradicionalni posvet o kristjanih v Trstu, ki ga prireja Služba za kulturo pri tržaški škofiji. Letos je bil posvečen moškemu in ženskemu elementu v današnji družbi in Cerkvi. Gradivo s posvetov, pri katerih sodelujejo tudi slovenski verniki in včasih predavatelji, izide tudi v posebnih zbornikih.

SPOMINI LADISLAVA BEVCA

Založništvo Jutro iz Ljubljane je posmrtno izdalo obsežne spomine navdušenega predstavnika Sokola in vodilnega slovenskega liberalnega politika v emigraciji inž. Ladislava Bevca (Škocjan 1890 – Kalifornija 1988). Svočas so izhajali v Sokolskem vestniku v Milwaukeeju, avtorjev sin Vlado pa jih je zbral v knjigi z naslovom Spomini. Angleško izdajo pa je spravil na zgoščenko.

Umrla prof. Anda Peterlin

Prof. Anda Peterlin in prof. Marija Rus na Dragi 97. V ospredju majolka, ki sta jo Društvu slovenskih izobražencev poklonili ob 20-letnici Drage prof. Anda Peterlin in danes tudi že pokojna prof. Vida Horvat. Od prof. Ande Peterlin smo se poslovili v cerkvi na Komendi v soboto, 9. septembra. Bila je zvesta obiskovalka Drage vse od njenega začetka.

58. Marijanski shod

Škof Ravignani z duhovniki in pevci (levo); procesija po openskih ulicah (desno). Foto KROMA.

Letošnji Marijanski shod na Opčinah je bil že 58. po vrsti. Procesijo po vasi in mašo v župnijski cerkvi je 10. septembra daroval tržaški škof msgr. Evgen Ravignani. Ob njem so bili škofov vikar za Slovence Franc Vončina, župnik Franc Pohajač in drugi slovenski dušni pastirji, vidna je bila prisotnost zlasti pevcev, noš in skavtov.

Umrli Zdenko Zavادلav

V ljubljanskem Kliničnem centru je 15. septembra preminil bivši partizanski borec, pričevalec polpreteklih grozodejstev in publicist Zdenko Zavادلav.

Rodil se je 29. maja 1924 v Šoštanju v primorski emigrantski družini, saj je bil njegov oče iz Štandreža, mati pa iz Trsta. Po zasedbi Jugoslavije se je družina preselila v Ljubljano, kjer je postal aktivist Osvobodilne fronte, nato pa v Štandrež. Stopil je v Varnostno-obveščevalno službo. Oktobra 1942 so ga zaprli Italijani. Po kapitulaciji je prišel na svobodo in na Goriškem nadaljeval z delom v tajni politični policiji. Od avgusta 1944 je bil pri Ozni za Štajersko in Koroško, v Mariboru je ostal tudi po vojni. Oktobra 1946 so ga premestili v Beograd, vendar se je kmalu odpovedal službi in dve leti kasneje so ga aretirali kot "zahodnega agenta" in obsodili na smrt. Pozneje so mu kazen spremenili v 20-letno ječo, v zaporih pa je prebil 6 let.

Kot je zapisal zgodovinar Jože Dežman, je Zavادلav "zmogel veliko spokorno in spravno moč" in postal "eden temeljnih pričevalcev resnice o velikem zločinu, v katerem je sam sodeloval in katerega žrtev je bil". Od začetka 80. let je veliko objavljaj, tudi v zamejstvu, kjer je imel s svojim prijetnim značajem več prijateljev. Pisal je o medvojnih in povojnih pobjah in krivicah, montiranih procesih, zaporih in taboriščih, spravi, totalitarizmu. Iskal je resnico, izpraševal vest sebi in družbi ter tudi polemično branil spoznanja, do katerih se je mukoma dokopal. Bil je soustanovitelj in nekaj časa predsednik Društva za ureditev zamolčanih grobov.

Zavادلav je v knjižni obliki izdal naslednja pričevanja in dokumentacije: Iz dnevniških zapisov mariborskega oznovca: izbrani listi, 1. del, Leto 1945 (1990); Križarji - Matjaževa vojska na Slovenskem: po zapiskih iz dnevnika mariborskega oznovca leta 1946 (1994); Partizani, obveščevalci, jetniki: iz dosjeja Zavادلav 1944-1994 (1996); Pisma izza odra (2002); Sužnjeposestniško kapitalistično gospodarstvo Udbe za Slovenijo: prispevki za raziskovanje (2005). Zadnji knjigi sta izšli v samozaložbi, kar tudi veliko pove.

JUDJE V SLOVENIJI

Kot je povedal v intervjuju za Nedelo 3. septembra predsednik Judovske skupnosti v Sloveniji prof. Andrej Kožar Beck, je članov skupnosti, ki je registrirana kot verska skupnost, 145, pripadnikov judovskega naroda v Sloveniji pa še nekaj več. Njihov rabin je Ariel Hadad iz Trsta. Hebrejsko "odlično" govori le pet ali šest slovenskih Judov, več kot 30 pa jih "dobro" govori hebrejsko.

ZVEZDNATE NOČI KARAKORUMA

V ugledni italijanski knjižni zbirki planinske literature I licheni je založba Vivalda iz Turina oskrbela novo izdajo italijanskega prevoda romana tržaškega pisatelja in časnika Dušana Jelinčiča Zvezdnete noči.

Delo iz leta 1990 je pod naslovom Le notti stellate prvič izšlo v italijanski in v Vidmu leta 1994 v prevodu Paola Privitere. Sedanja dopolnjena izdaja ima naslov Le notti stellate del Karakorum, prinaša pa še uvodno besedo najboljših italijanskih alpinistk Nives Meri iz Kanalske doline in pa sklepni esej tržaškega alpinista Erika Švaba o izrednih uspehih slovenskega alpinizma v zadnjih 30 letih.

VIŠARJE POJEJO

Slovensko kulturno društvo Planika iz Ukev, Kulturno športno društvo Rojanski Krpan iz Trsta in župnija Žabnice so tudi letos priredili pevsko revijo v Marijini božjepotni cerkvi na Sv. Višarjah. Pri maši 17. septembra je pel oktet Deseti brat iz Črnuč, nato so imeli koncert Oktet Gallus iz Ribnice, moški zbor Skala iz Gabrij, Kvartet Zwitter iz Zahomca, moški zbor Fantje izpod Grmade iz Devina in oktet Deseti brat.

SLAVISTI

Na kongresu, ki ga je imelo od 5. do 7. oktobra v Zagrebu, je Slovensko slavistično društvo za svojega novega predsednika izvolilo Tržačana, predstojnika katedre za slovenistiko na tržaški univerzi in književnika prof. Mirana Košuto. Sklenilo je tudi, da prihodnje leto priredi kongres v Trstu.

Italijanski slavisti pa so imeli svoj 4. kongres od 20. do 23. septembra v Vidmu. Posebno pozornost so posvetili Slovincem v videmski pokrajini in v uradnem dokumentu ponovno poudarili slovenskost njihovega bogatega narečnega izročila.

SLOVENSKA GLASBA PO SVETU

V Novi Gorici in Gorici je Svetovni slovenski kongres v sodelovanju z glasbenimi šolami iz Nove Gorice, Gorice in Ljubljane v dneh od 13. do 15. septembra pripravil 1. konferenco slovenskih glasbenikov iz sveta in Slovenije. Poleg referatov in pričevanj strokovnjakov ter ustvarjalcev iz več držav po svetu (nastopil je tudi skladatelj Ciril Kren, ki že 69 let živi v Argentini, rodil pa se je leta 1921 na Plešivem) sta bila na sporedu tudi koncerta v Gorici in Novi Gorici.

ZBORNIK SVS

OB 60-LETNICI BEGUNSTVA

Izseljensko društvo Slovenija v svetu je v bogato ilustrirani knjigi na 111 straneh Slovenija v svetu, Zbornik ob 60-letnici povojnega begunstva, 1945–2005 zbralo gradivo z odmevnih proslav in drugih spominskih pobud, ki jih je izpeljalo spomlad 2005. Gradivo s takratnega 12. Tabora Slovencev po svetu je bilo že pred tem objavljeno v posebni brošuri, ki pa v tem zborniku ni omenjena, tako da se nepoučeni sprašuje, zakaj knjiga ne obsega tudi tistega gradiva.

BAZOVICA 2006

Prof. Gorazd Bajc, Milan Pahor in prof. Jože Pirjevec na predavanju o bazoviških žrtvah (levo); častna straža skavtov in tabornikov pred spomenikom (desno).

Letošnje spominske slovesnosti ob 76-letnici ustrelitve bazoviških junakov so dosegle višek s proslavo na bazovski gmajni 10. septembra. Ob predsedniku Odbora za proslavo bazoviških žrtev Milanu Pahorju sta bila slavnostna govornika novogoriški župan Mirko Brulc in njegov goriški kolega Vittorio Brancati, ki pa sam ni prišel v Bazovico, zato je njegov govor prebral občinski odbornik Giuseppe De Martino.

Na ostalih svečanostih so govorili Lidija Rupel pred grobom pri Sv. Ani v Trstu, Igor Gabrovec po zadušnici, ki jo je v Bazovici daroval župnik Žarko Škerlj, in Fulvia Premolin pred spomenikom v Kranju.

PREUSTROJ CERKVE NA SLOVENSLEM ZAKROŽEN

V Mariboru so 24. septembra razglasili nadškofijo in metropolijo, ki ju vodi predsednik Slovenske škofovske konference msgr. Franc Kramberger. Slavnostni govor je imel apostolski nuncij Santos Abril y Castello.

Končan je tako preustroj cerkvene uprave na Slovenskem, ki se je začel 7. aprila z ustanovitvijo treh novih škofij, povzdignjenjem mariborske škofije v nadškofijo in metropolijo ter imenovanjem novih ordinarijev in pomožnih škofov.

Če ne upoštevamo slovenskih kardinalov na tujem, msgr. Franca Rodeta v Rimu in msgr. Alojzija Ambrožiča v Torontu, ostalih slovenskih škofov po svetu in pa v pokoju, je zdaj cerkvenoupravna slika v Sloveniji naslednja: ljubljanska metropolija obsega nadškofijo Ljubljana (nadškof Alojz Uran in pomožni škof Anton Jamnik) in škofiji Novo mesto (škof Andrej Glavan) ter Koper (škof Metod Pirih in pomožni škof Jurij Bizjak), mariborska metropolija pa obsega nadškofijo Maribor (nadškof Franc Kramberger in pomožna škofa Jožef Smej ter Peter Štumpf), škofijo Celje (škof Anton Stres) in škofijo Murska Sobota (škof Marjan Turnšek).

ZBORNİK O UKMARJU IN TOROŠEV SIMPOZIJ

Od 12. do 14. septembra se je na Toroševem simpoziju v Sloveniku v Rimu zvrstilo 25 referatov o apostolskem administratorju in cerkvenem pravniku msgr. Mihaelu Torošu (1884–1963) ter o povojni cerkveni zgodovini na Primorskem. To je bil že 24. multidisciplinarni simpozij o vidni slovenski cerkveni osebnosti, ki sta ga v Sloveniku priredili Slovenska teološka akademija iz Rima in Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti v Ljubljani. Zborovalce so pozdravili koprski pomožni škof msgr. Jurij Bizjak in slovenska veleposlanika v Rimu Andrej Capuder ter pri Sv. sedežu Ivan Rebernik.

Še pred simpozijem je na 348 straneh izšel zbornik Ukmarjev simpozij v Rimu z bogatim gradivom z lanskega simpozija, saj prinaša 27 referatov 25 avtorjev. Tako je v knjižni obliki od leta 1983 do danes izšlo gradivo že 23 simpozijev v Rimu.

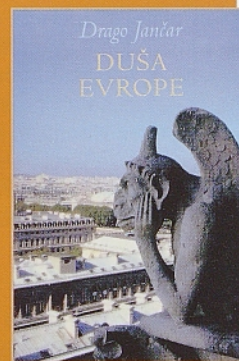
Trg Oberdan in druge knjige

Slovenska matica je v Ljubljani 14. septembra predstavila tri knjige iz svoje letošnje redne zbirke.

Pisatelj Boris Pahor je v knjigi Trg Oberdan zbral spomine, razmišljanja in nekaj odlomkov iz starejših spisov v zvezi s stavbami na omenjenem tržaškem trgu. To mu nudi priložnost za tehtne zapise o tržaškem slovenstvu, primorski zgodovini, fašističnem in nacističnem nasilju v Trstu, položaju našega narodnega občestva.

V zbirki literarnih antologij o mestih na slovenskem etničnem ozemlju, za katero sta med drugimi prof. Marija Pirjevec in prof. Reginald Vosperek že pripravila Tržaško knjigo oz. Celovško knjigo, je SM nedavno izdala Ptujsko knjigo. Pesmi, zgodbe in pričevanja o Ptujju je izbral in uredil Aleš Šteger, ilustracije pa Marjeta Ciglenečki.

Pisatelj in esejist Drago Jančar pa je objavil zbirko esejev Duša Evrope, v kateri je izpričal svoje pisateljsko poseganje v probleme sodobne družbe, tokrat zlasti v evropsko problematiko, pri čemer spodbuja k presejanju za Slovence dokaj običajnih ozkih miselnih okvirov. Knjiga je prejela Nagrado Marjana Rožanca za najboljšo esejistično zbirko v zadnjem letu, ki jo od leta 1993 podeljuje Sklad Marjana Rožanca. Za Jančarja je bila to že tretja Rožančeva nagrada.

UMRL DR. IVAN LIKAR ST.

Po hudi boleznii je 7. septembra preminil duhovnik koprške škofije dr. Ivan Likar st. Rodil se je 11. avgusta 1946 na Otlici. V duhovnika je bil posvečen leta 1971. Služboval je v številnih krajih na Primorskem, v letih 1987-92 pa je študiral liturgiko v Rimu in doktoriral na univerzi sv. Anzelma. Dr. Ivan Likar st. je 12 let vodil Pastoralno službo v Kopru, predaval je tudi liturgiko na Teološki fakulteti v Ljubljani. Nazadnje je bil župnik v Medani.

GALEBOV DNEVNIK

Galebov dnevnik je za novo šolsko leto z motivi iz primorskih pravljic in legend opremila Katerina Kalc. Razstavo njenih del so 4. oktobra odprli v Kraški hiši v Repnu, kjer so spregovorili predsednica zadruga Naš Kras Martina Repinc, urednik Galeba Igor Gabrovec in likovnica Jasna Merku.

TERPINOVE SLIKE IN BESEDE

Na domačiji Marjana Terpina v Števerjanu so 22. septembra predstavili njegove poslikave kleti in knjižico, ki jim jo je posvetil s povednim naslovom Skozi slavno in pogumno zgodovino Slovencev s preprosto slikano in pisano besedo. Poleg avtorja sta spregovorila Jožko Šavli in Tomaž Pavšič, pozdravil je župan Hadrijan Corsi, zapeli pa so Kresnice iz Nove Gorice in Slovenski oktet.

40-LETNICA DUHOVNEGA GIBANJA POT

Vrsto slovesnosti in pobud ob svoji 40-letnici so pripadniki duhovnega gibanja Pot sklenili 27. avgusta z mašo na Sv. gori. Gibanje je ustanovil rajni duhovnik Vinko Kobal za mlade, vendar so generacije, ki so šle skozi značilne "tedne duhovnosti" skupine Pot, dejansko ustvarile splošno duhovno gibanje na Slovenskem.

90-LETNICA CERKVE V NEW YORKU

Ob 90-letnici cerkve slovenske župnije sv. Cirila, ki jo vodijo frančiškani v New Yorku, so župljani in župnik p. Krizolog Cimerman pripravili tridnevno slavje.

Dne 22. septembra so imeli koncert opernih spevov in razstavo slovenskih umetnikov iz New Yorka in okolice.

Naslednjega dne je koprski pomožni škof Jurij Bizjak daroval jubilejno mašo, pela je skupina Gloria iz Ljubljane, zunanji minister Dimitrij Rupel pa je čestital ob obletnici in izročil zahvalno diplomu župniku.

Tudi na tretji dan, v nedeljo, je maševal škof Bizjak, slavnosti pa so se končale s kosilom v župnijski dvorani.

10-LETNICA SMRTI ŠKOFA BELLOMIJA

Dne 23. avgusta je minilo 10 let, kar je umrl tržaški škof blagega spomina msgr. Lovrenc Bellomi. Tržaška Caritas in tednik Vita nuova sta ob obletnici izdali brošuro Un Pastore al servizio della Città. V njej je izbor njegovih pridig in spisov ter niz spominskih sestavkov. V slovenščini in italijanščini so objavljeni prispevki slovenskih sotrudnikov (Dušan Jakomin, Marijan Kravos, Sergij Pahor in Tomaž Simčič).

Slovenski jezuiti zapustili Gorico

V cerkvi sv. Ignacija na Travniku v Gorici se je med slovesnim somaševanjem 10. septembra po petletnem službovanju v rojstnem mestu poslovil jezuit p. Mirko Pelicon. Da je svoje poslanstvo prej kaplana, potem pa odgovornega za slovensko mestno duhovnijo pri Sv. Ivanu, pri skavtih in med mladimi, ne le med Slovenci in ne le med Goričani, v publicistiki in drugje opravljal goreče in plodno, so pokazali poslovilni nagovori in občutena prisotnost množice ne le vernikov, temveč tudi bolj "oddaljenih".

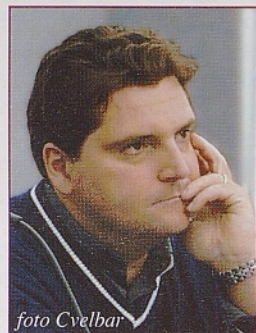

foto Cvelbar

V cerkvenem življenju so preместitve, ki so sicer običajna stvar, večkrat boleče, ta pa je bila posebno trpka, ker se je slovenska jezuitska provinca zaradi svojih potreb in ocen položaja odločila, da ne podaljša pogodbe z goriško nadškofijo, po kateri je pred leti prevzela skrb za slovensko mestno duhovnijo v Gorici. To je v zadnjih 15 letih že drugi umik slovenskih jezuitov iz Gorice, kjer so sicer naleteli tudi na nasprotovanje, vendar so med zamejske Slovence prinesli novega ognja, v njihove vrste pa so stopili, kar je zelo pomenljivo, štirje mladi Goričani, več duhovnih poklicev pa je vzkliklo tudi med dekleti.

Slovensko duhovnijo je 17. septembra slovesno prevzel župnik Marjan Markežič, kot duhovni pomočnik je nastopil letošnji goriški novomašnik Alessio Stasi, še naprej pa bo v pastoralnem središču pomagal njegov upokojeni nekdanji vodja Cvetko Žbogar.

Praznik na Cerju

Pred še nedokončanim simboličnim obrambnim stolpom, ki je zrasel na pobudo Društva TIGR, pred Spomenikom branilcem slovenske zemlje na kraškem robu na Cerju v občini Miren-Kostanjevica je bilo 15. septembra drugo praznovanje novega slovenskega državnega praznika, Dneva vrnitve Primorske k matični domovini. Tako kot lani v Portorožu je bil tudi tokrat slavnostni govornik sam predsednik vlade Janez Janša. Kulturni spored so oblikovali primorski ustvarjalci z obeh strani meje.

foto KROMA

Slavja pred Spomenikom branilcem slovenske zemlje na kraškem robu na Cerju se je udeležila cela vrsta političnih in kulturnih osebnosti.

UMRL ZGODOVINAR MILAN ŽEVART

Dne 24. septembra je umrl upokojeni dolgoletni ravnatelj Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru (1958–91), častni občan Mestne občine Velenje, zgodovinar, muzealec, pedagog in univerzitetni profesor dr. Milan Ževart. Rodil se je 16. aprila 1927 v Podkrajju pri Velenju, doktoriral pa je v Ljubljani. Ukvarjal se je zlasti z obdobjem nemške okupacije in NOB na Štajerskem, o čemer je napisal vrsto knjig in člankov.

GLEDALIŠKA ŠOLA

Slovensko stalno gledališče v Trstu se je odločilo, da po dolgih letih obnovi gledališko šolo. Vodi jo prof. Maja Lapornik. Odziv je zelo spodbuden, saj se je prijavilo 82 navdušencev iz tržaške, goriške in videmske pokrajine. Gledališko šolo so predstavili 3. oktobra v Kulturnem domu v Trstu.

Ocene

KNJIGE

FRANC BERCE TAKRAT SO RAVNO CVETELE MARELICE

Teško bi bilo najti slovensko knjigo, katere naslov bi se tako tepel z njeno vsebino, kakor je to pri pravkar izišlih spominih Franca Berceta-Županovega z naslovom *"Takrat so ravno cvetele marelice"*. V naslovu rozasta nežnost cvetočih marelic, v knjigi pa vojna grozovitost, kakršne v povojnem slovenskem pisanju ne najdeš. Tu ni edina neuskkljenost te dokumentarne publikacije, ki tudi sicer kaže ljubiteljski pristop: naj omenimo pomanjkanje vsakega založniškega podatka (razen omembe tržaške tiskarne Graphart) kakor sicer kulturno napisan, a predolgovezen uvod Milana Čotarja. Tudi ni razvidno, ali je avtor, rojen l. 1912 v Dornberku v Vipavski dolini, še pri življenju. Človek mora zvedeti od drugod, da je že nekako pol leta med pokojniki.

Vsekakor gre, kakor je rečeno tudi v naslovu, za spomine. Avtorjev sovaščan, že omenjeni Milan Čotar je, kot pove v svojem uvodu, naključno dobil v roke Bercetove spominske zapiske, ti pa so ga s svojo dramatičnostjo tako prevzeli, da se je z njihovim avtorjem domenil za pogovor, kakor pravi, "da dopolni njegove zapiske". Iz tega ni razvidno, kolikšen je Čotarjev delež pri nastanku besedila te knjige. Po izredni konkretnosti in živosti vsebine, za katero čutiš močnega pripovedovalca, bi človek sodil, da je Čotarjev delež težko kaj več kot jezikovno prapovisni.

A če je Čotar nedorečen glede svojega jezikovnega sodelovanja, je povsem jasen v svojem odklonilnem odnosu do preteklega komunističnega sistema in v svojem spoštovanju narodne in verske tradicije Vipavske: stališče, ki je nedvomno uglašeno z nazorom avtorja, čeprav nekdanjega

partizanskega borca in celo komisarja, odlikovanega z Ordenom z zlatim vencem za zasluge za narod.

A pojdemo h knjigi, k temu prav tako strašnemu (nekje na smrt izstradani partizani jedo mrtvega Nemca...) kot fascinantnemu branju.

Gre za življenjsko zgodbo vipavskega fanta iz narodno in versko zavednega okolja, kamor zahajajo prominentni narodni delavci kot na primer Lojze Bratuž, dr. Janko Kralj in dr. Engelbert Besednjak. Dornberčan Franc Berce mora pri dvajsetih letih v italijansko vojsko. Najprej semtertja polotoku (Trento, Arezzo, Bari), potem z italijanskimi okupacijskimi enotami v Črno goro (tja odpluje spomladi 1942 iz Barija, odtod naslov knjige). Po prestopu k Titovim partizanom je borec in komisar v raznih bosanskih brigadah in udeleženec velikih bitk na Sutjeski in Neretvi. Konec vojne doživi kot komisar sanitetnega bataljona.

V to dramatično življenjsko avanturo se 20letni fant mora podati iz sicer fašistično zamračenega, a od kulturno in versko utripajočega Dornberka. Za sabo mora pustiti cerkveni pevski zbor z njegovimi izleti in tudi prve stike s Tigrom. Stavek "Bili pa so ves čas med domačini tudi simpatizerji s fašisti, moški in ženske, cele družine" kaže na Bercetov realistični pogled na svet. S tem pogledom, združenim s presenetljivim spominom, doživlja tudi svoje partizanstvo, katerega dimenzije se ne dajo primerjati s slovenskim. Četrta, peta in šesta ofenziva v Bosni so bile pač kaj drugega kot krajevne praske na Slovenskem. To so bili orkani iz ognja in krvi, z udeležbo tankov in letal, kjer so sestradane in izmučene partizane napadali skupaj Nemci, četniki in ustaši. Vipavski fant gleda iz ure v uro smrti v oči, se iz dneva v dan prebija med mrtvimi in ranjenimi, se preživlja s koprivami, a pomaga, kjer le more, si s svojo predanostjo in vestnostjo pridobi naklonjenost generala Peka Dapčevica, postane komisar brigade, na koncu vojne pa je predlagan za kadrovskega vodjo na diviziji.

Toda tukaj se začne njegova druga avantura, kakršne si ni mogel predstavljati niti v sanjah. Ko jeseni 1945 pride na obisk v domači Dornberk, kjer ima ženo in otroke, ga čaka dvojno veliko razočaranje: v vaškem odboru vidi sedeti tudi nekaj nekdanjih domačih fašistov, sovražno razpoloženih proti njemu, ko pa se vrne iz cone A - Dornberk je bil v coni A - ga čakajo aretacija, zapor in surova zasliševanja tajne politične policije Udbe.

Zakaj vse to pri preprostem človeku brez večje nazorske osveščenosti, ki v svojem partizanjenju nikoli ni prišel na dan s kakšnim političnim razhajanjem? Kakšen redek neuvrščen stavek se mu je zapisal tako rekoč nezavedno. Tako na primer stavek: "Naročeno nam je, da Amerikanci ne smejo stopiti na naše ozemlje." Zakaj torej nastop Udbe? Tukaj je treba reči, da je Berce nedorečen: bralec na primer ne izve ničesar o vsebini udbovskih zasliševanj. Tako je prisiljen ugibati, čeprav je že med branjem zaslutil, za kaj dejansko gre, da gre za človeka, ki je tudi v partizanih in v partiji ohranil svojo vero. Na Reki je na primer pospremil enoto prekomorcev, ki se je tam izkrcala, k maši. Ob prihodu domov je pohitel obiskat brata duhovnika... Vsekakor ugibanju napravi konec avtor sam z zaključno besedo z naslovom "Moč molitve".

Naj navedemo odlomek te pretresljive izpovedi: "Vsak dan so me moji domači, posebno trije otroci, priporočali Svetogorski, da bi me pripeljala domov. Tudi sam sem vsak dan molil desetko rožnega venca...Ko sem se nahajal na Sutjeski v najstrašnejših bojih, kjer skoraj ni bilo več upanja, da bi kdo ostal živ ...v tistih ognjenih oblakih sem za trenutek zagledal sliko Svetogorske Matere Božje. In kakor da bi mi rekla: "Ne boj se!" in ta "ne boj se" me je spremljal skozi vse najhujše boje..."

Ob tem bralec ne more zapreti knjige, ne da bi odnesel vtis, še več, pričanje, da je za vse to trpljenje bivšega partizana bilo krivo versko pre-

pričanje, ki se mu ni hotel odpovedati. In v tem se Primorec Franc Berce postavlja ob bok nekemu drugemu, znaneemu partizanu in partijcu, Dolenjcu, danes katoliškemu duhovniku – stigmatizirancu Francetu Špeliču...

A. R.

JOSIP ABRAM TRENTAR PLANINSKI CVET

Celje, Mohorjeva družba,
2005, 255 str.

Slovenski Kras je dal našemu narodu mnogo uglednih mož. Od Srečka Kosovela, Alojza Rebule in Cirila Zlobca, med starejšimi pa še škofa Antona Mahničiča in Josipa Abrama. Slednji je storil veliko dobrega za ljudi v Trenti, naši najlepši gorski dolini. **Jožko Kragelj** je zbral in uredil nekatera njegova besedila že v dveh knjigah; v prvi *Moja Trenta*, in v drugi *Planinski cvet*. Z obema je postavil trajen spomenik trentarskemu Aljažu. V uvodu je urednik opisal življenje in delo Jožeta Abrama.

Josip Abram Trentar se je rodil v Štanjelu l. 1875, gimnazijo je obiskoval v Gorici in Ljubljani, kjer je končal tudi teološke študije. Kot kaplan je služboval v Bovcu in kot vikar v Trenti, kjer je obiskoval samotne kmetije in planine ter si zapisoval vse, kar so mu povedali ljudje. Srečaval se je s preprostimi ljudmi, delavci in rudarji ter jim z organizacijo raznih društev in de-

Aljaževa kapela, posvečena sv. Cirilu in Metodu, zgrajena v Vratih pod Triglavom l. 1928 po načrtih arh. Ivana Vurnika (foto C. Velkovrh).

Planika ali očnica (Leontopodium alpinum). Foto C. Velkovrh

Nebojša Mirtič (l. 1989), kip Jakoba Aljaža na Dovjem (foto C. Velkovrh).

narnih ustanov ter na druge načine pomagal iz socialnih in finančnih težav. Ustanavljal je knjižnice in skrbel, da so tudi delovale.

Navdušil se je nad lepotami pokončnih gorskih vršacev in tako tu srečal znane trentarske gorske vodnike Tožbaraja, Špika in Moto. Tu je srečal velikega ljubitelja naših gora Juliusa Kugyja in na drugi strani Triglava Jakoba Aljaža. To, kar pomeni slednji za Julijske Alpe, pomeni Josip Abram za Trento.

Čeprav se je moral po treh letih preseliti v Novake, ni mogel pozabiti svoje ljubljene Trente, kamor se je pogosto vračal v mislih in pisanju. Tu se je v kraljestvu Porezna, Blegoša, Ratičovca in drugod pogosto srečaval z **dr. Janezom Evangelistom Krekom**, kateremu je posvečena tudi večina te knjige. Spoznala sta se že med študijem, ko ga je navduševal za pesniko-

vanje in pisanje, tudi v Planinski vestnik. Tako je napisal tudi dramo o Zlatorogu, za katero je nekaj motivov uglasbil **Vinko Vodopivec**. Navduševal se je nad ukrajinsčino in prevajal njihovega pisatelja T. G. Ševčenka.

Službeno mesto je moral pogosto menjati: od Bilj v Vipavski dolini do Bukovice, Orehovelj in Oblok nad Hudajužino, kjer je preživel grozote 1. svetovne vojne, in končno v porušeno Sv. Lucijo in Pevmo, kjer mu je obe cerkvi poslikal **Tone Kralj**. Umril je v Ljubljani l. 1938.

Besedila v knjigi, ki so posvečena spominom na ljudi, ki so pomembno vplivali na njegovo delovanje in življenje, so popestrena z dokumentarnimi črno belimi starimi fotografijami.

Ciril Velkovrh

SAŠA MARTELANC KAM POTUJEJO VEČERI

Goriška Mohorjeva družba,
Gorica 2005

V svojo redno knjižno zbirko za leto 2006 je Goriška Mohorjeva družba uvrstila knjigo s sanjanim naslovom *Kam potujejo večeri*. Napisal jo je Saša Martelanc, ki mu je pisanje kot časnikarju in publicistu poklicno opravilo, a je znan tudi kot leposlovni avtor. Pri Goriški Mohorjevi je že objavil dve knjigi novel in črtic, *Melodija* ter *Veter iz ljubih daljav*; obe sta bili deležni laskavih priznanj, posebno prva, za katero je avtor prejel nagrado Vstajenje.

Svojo tretjo zbirko leposlovne proze je Martelanc objavil po dolgem, osemnajstletnem premoru. V tem času je sicer tudi pisal, in to ne samo v okvirih svojega poklica, vendar je šlo večinoma za pisanje, namenjeno priložnostnim govorom ali revijalni objavi. Besedila, ki sestavljajo zbirko *Kam potujejo večeri*, pa so bila, če so nastajala dalj časa, bržkone shranjena v nekem drugem predalu Martelančeve pisalne mize, tam, kjer ležijo intimnejše osebne listine in beležke. Njegovo pisanje postaja namreč od prve zbirke dalje vedno bolj lirično, njegove črtice so stekane iz vedno rahlejšje preje, kar je treba razumeti v smislu, da odbira avtor drobce spominov in neznatne dogodke, ki se s pomočjo njegovih čustvenih odmevov in poglobljanja razrastejo v pomenljive motive in teme. Te teme so: predvsem človeška

dobrota, nato otroška naivnost, dramatično prepletanje ene in druge z vojnimi dogodki, povezanost med družinskimi člani, prijateljstvo, ljubezen do narave. Vse opisano je odeto v neko čarobno atmosfero, v neko impresionistično meglico, ki zastira pogled razuma in pušča prosto pot subjektivnim domnevam in slutnjam.

Vse tri Martelančeve zbirke proze so bile podobno označene kot "pretežno avtobiografske", toda *Kam potujejo večeri* je v tem pogledu najmanj faktografsko pripovedna in morda najbolj lirično poetična. Naslednji kratki odlomek iz naslovne črtice, ki zaključuje zbirko, nas bo prepričal o tem, saj zveni kot pesem in prozi:

"Zakaj se zapirajo marjetice, ko se začena večeriti, katera skrivnostna sila jih uspava in jim mogoče naklanja celo sanje, dahnjene po meri tistih življenj? Saj vemo, kdo je to; ime mu je večer, domač nam je ta magični gospodar časa med zadnjimi žarki in prvimi zvezdami, pa vendar nam uha-ja v čare svoje neusmiljenosti."

Poleg nadarjenosti za impresionistično besedno slikanje ima Martelanec tudi dar za portretiranje oseb, večinoma takih iz preteklega časa. Če naštejemo najbolj izrazite portrete v zbirki *Kam potujejo večeri*, bomo zajeli tudi glavno vsebino te knjige. Tu je najprej nona Marija, pisateljeva barkovljanska babica. V sestavku Očenaš za sovravnika jo spoznamo kot fizično in duhovno iztopajočo žensko, polno razumevanja in topline, tako za svoje drage kot za vse druge. Večkrat se oglašajo spomin na očeta. Vizija neznanca, ki je nenavadno podoben njegovemu očetu, sproži v avtorju val čustev in podoživljanje otroštva.

V črticah Požirek prijateljstva in Prošnja gospe Marije so portretiranci avtorjevi znanci iz idiličnega kraja, ki ga je on imenoval v Planinsko vas, vemo pa, da so to Ukve v kanalski dolini. Tudi Opčine so preimenovane v Krasje in iz tega kraja je vzetih nekaj značilnih človeških pojav, kot sta dedek Jakob in taksist Berto v zgodbicah Rože iz Avstralije in Srečen človek. Lika sta plastično izoblikovana, obenem z njunima značajema pa je avtor rekonstruiral tudi vzdušje poveljnega obdobja. Spomini na vojni čas pa so navdahnili pripovedi Na neko Cvetno nedeljo in Župnik na vlakih z minicijo.

V velikem, če ne kar popolnem so-

zvočju s pisateljevim sporočilom in slogom je knjigo ilustriral mladi goriški slikar Ivan Žerjal.

Marija Cenda

JANKO ZERZER DOBRI PASTIRJI

Poročati o novi knjigi s koroškega je poročevalcu v posebno veselje, saj ima opraviti z dokazilom, da slovenska beseda onkraj Karavank ni izumrla kljub tamkajšnji težki narodni situaciji.

Glavna gojiteljica slovenske knjige na Koroškem seveda ostaja celovška Mohorjeva družba, ki pa ima na svojem seznamu že tudi nekaj nemških izdaj.

Ena od njenih zadnjih knjig, če ne zadnja, je 450 strani obsegajoče delo *Dobri Pastirji*, ki ga je napisal znani koroški kulturni delavec Janko Zerzer. Knjiga nosi podnaslov "*Naši rajni duhovniki 1969-2005*".

Opraviti imamo torej z zgodovinskim delom, čeprav brez znanstvene zgodovinske ambicije, a vendar obravnavajočim točno določen časovni segment.

Knjiga, ki jo predstavljamo, ima svojo predhodnico. Leta 1968 je namreč Krščanska kulturna zveza izdala pri celovski Mohorjevi založbi knjigo "*Naši rajni duhovniki*" z 78 kratkimi življenjepisi koroških slovenskih duhovnikov, večinoma pripadnikov generacije, ki je bila doživela nacistično strahovlado. In, kot je rečeno na zavihu knjige, dobra tretjina teh duhovnikov je bila jugoslovanskih beguncev, ki so se leta 1945 zatekli v krško škofijo in v njej opravili tudi dragoceno kulturno poslanstvo.

Letos je Sodaliteta, združenje slovenskih koroških duhovnikov, obhajala svojo stoletnico in to je še poudarjalo primernost trenutka, da se omenjena knjiga izda. Delo je bilo poverjeno, kot informira bralca v uvodni besedi sedanjemu predsednik Sodalitete Jože Kopeinig, že omenjenemu Janku Zerzerju, ki je v enem letu zbral zadevno gradivo in ga, kot pravi Kopeinig, z njemu lastno spoštljivostjo in zavzetostjo izoblikoval v duhovne portrete pokojnih dušnih pastirjev. Besedo "Knjigi na pot" je napisal krški škof dr. Alois Schwarz.

Seznam vseh več kot devetdesetih duhovnikov, ki je po abecednem redu naveden na koncu knjige, ne bomo navajali, ker je predolg. Naj samo iz-

postavimo nekaj imen, ki utegnejo biti tudi primorskemu poslušalcu tako ali drugače znana. Najprej vsekakor ime dr. Metoda Turnška, ki je po vojni delal kot šolnik in kulturnik na Tržaškem. V knjigi mu je posvečenih sedem strani. Bolj ali manj znano utegnejo zveneti tudi imena kakor na primer Mihael Brunec (bil je nekaj časa prefekt v openskem Marijanišču), France Cigan, Janez Hornböck, Pavle Zablantnik, Vinco Zalelet.

Zbiralec gradiva za življenjepisov vseh teh oseb je imel dokaj zahtevno delo ne samo zaradi števila obravnavanih, ampak tudi zaradi prikaza njihovih osebnosti. Da gradiva ni imel povsod v izobilju ali da se mu ga ni dalo v primernem obsegu predstaviti, dokazujejo primeri, ko kakšen portretiranec, kakor na primer prvi v seznamu, Jožef Boštjančič, ni deležen več kot poldruga strani besedila. Druga skrajnost prihaja do izraza pri prikazu Pavleta Zablantnika, ki mu je posvečenih, in to povsem zaslužno, kar enajst strani.

Shema, ki se je sestavljalec te knjige držal, je za takšna dela običajna: življenjski in službeni podatki, javno delovanje, oris osebnosti. Videti je, da je pisec razpolagal z bogatejšim gradivom pri duhovnikih, s katerimi je bil prikazan šolnik in vsestranski kulturnik ter očarljiv družabnik dr. Pavle Zablantnik. Takšen prikaz že hvalevredno presega koncept knjige in se uvršča med dokumente koroške poveljne zgodovine. Do izraza prihajajo tudi momenti, ko matična Slovenija pokaže svoj bolj partijski kot narodni odnos do koroške manjšine. Tako na tisti Zablantnikovi poti čez Slovenijo tja do Koprca, kjer pa ga nočejo niti sprejeti.

Skratka: tudi politično-zgodovinsko zanimiva knjiga.

Naslovna stran je izpod čopiča Valentina Omana in nosi detalj poslikave samostanske kapele na Plešivcu.

Lepe fotografije duhovnikov v knjigi so iz raznih virov, od arhiva Mohorjeve založbe do škofijskega arhiva in zasebnih zbirk.

Kot izdajatelj knjige je navedena Sodaliteta - združenje slovenskih koroških duhovnikov.

Založnik: Mohorjeva založba Celovec-Ljubljana-Dunaj.

Tisk: Mohorjeva tiskarna v Vetrinju pri Celovcu.

A. R.

◀ (dalje z 2. strani platnice)

Ali način življenja ne spreminja načina mišljenja?

Nekaj je imel tudi marksizem prav, ko je trdil, da se z ideološkimi in družbenimi spremembami spreminja tudi odnos do vrednot, saj smo ves čas "kovali novega človeka".

Realnost potrjuje, da so posledice razvrednotenja vrednot ogromne:

Razpad družine. Malo zakonskih zvez, veliko razporok. Malo rojstev.

Duševne krize. Uničujoče omame. Samomori.

Kritični medsebojni odnosi. Zaklenjeni stanovanjski bloki. Varstveniki v šoli. Negotovost na cesti.

Indiferenten odnos do domovine in do vseh narodnih vrednot.

Ali ni kriterij resnice stvarnost (praksa)?

Tako, kot so govorili gostje ob okrogli mizi, se govori, ko se noče, da bi se kaj spremenilo.

(sledi podpis)

za smeh in dobro voljo

Na vojaški vaji sprožijo lažni alarm.

"Letala prihajajo, lezite!" ukaže vodnik in vsi razen enega zaležejo v blato.

"Zakaj se ne uležeš tudi ti?"

"Gospod vodnik, jaz stojim za drevesom."

"In kje vidiš drevo?" se razjezi vodnik.

"Ja, kje pa vi vidite in slišite letala?"

...

"Klavir sem vam prišel uglasiti."

"Kako? Saj vas nisem klical!"

"Vi ne, vaš sosed me pa je!"

– Spet si pozabil dati antifriz v mleko!

Znanec vpraša Poldeta:

"Kaj si delal, preden si bil poročen?"

"Karkoli sem hotel!"

Lojze je hotel od doktorja izvedeti resnico o svojem zdravju:

"Gospod doktor, povejte mi iskreno, kako je z menoj!"

"No, prav. Pijete in jeste preveč. Premalo spite in premalo se gibljete!"

"Ali mi lahko to poveste še po latinsko, da bom z diagnozo seznanil svojega šefa?"

...

Šolsko nalogo predstavlja prosti spis o starših. Mihec napiše:

"Moji starši so pametni in lepi. Oba hodita v službo in skrbita za nas otroke. Vsi otroci imamo zelo radi babico in dedka, saj če njiju ne bi bilo, bi bili mi vsi sirote."

Popravek!

V prejšnji številki nam je škrat kar dvakrat ponagajal:

- na 14. strani smo objavili članek ob **10-letnici smrti škofa Bellomija** in ne 20-letnici, kot se nam je pomotoma zapisalo;
- na 21. strani pa smo se spomnili na Dunaju preminule književnice **Milene Merlak**, ki je **umrla 3. avgusta** (in ne 10. avgusta).

listnica uprave

DAROVI V SPOMIN:

V spomin na Marka Udoviča daruje 1.000 US\$ za Društvo slovenskih izobražencev prof. Jože Velikonja iz Seattla.

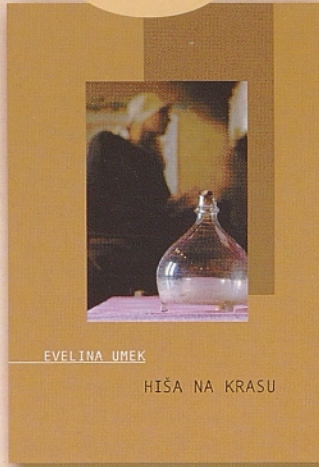
Iskrena hvala!

NOVOSTI

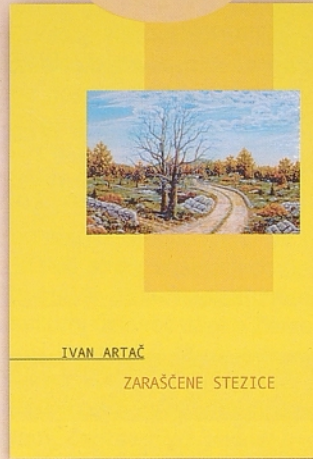
Mzaložba MLADIKA

15,00 €

Evelina Umek
HIŠA NA KRASU

15,00 €

Ivan Artač
ZARAŠČENE STEZICE

13,00 €

Irena Žerjal
KREDA IN HIJACINTE

Milan Gregorič
**RAZPOTJA
IZBIRE
SPOPADI**

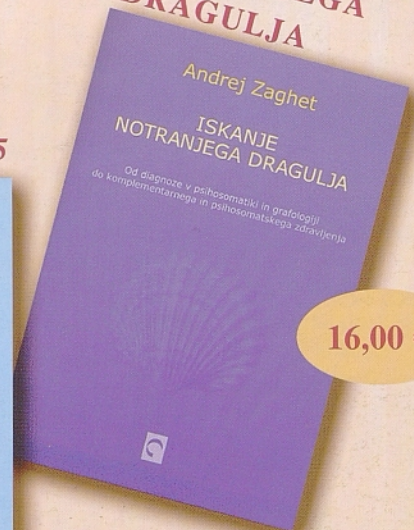
16,00 €

**NA DVEH
STRANEH MEJE**
Zbrornik Drage 2005

10,00 €

Andrej Zaghet
**ISKANJE
NOTRANJEGA
DRAGULJA**

16,00 €